БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 АПРЕЛЬ 3 ЧЕТВЕРГ № 67 (4037)

Өртээ 20 коп.

Бүгү совет кижилер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының чугаалашкан айтырыгларын изии-биле болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле деткивишаан, Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыжып, коммунизм тургузуушкунунга боттарының чедиишкиннерин улам көвүдедип турар.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНГА БЕЛЕТКЕЛДЕРНИ ДҮРГЕН ДООЗАР

Часкы тарылгага үлегерлиг белеткелгеш, эрте чажар тараа культураларының тарылгазын 8—10 ажыл хүннеринде бедик агротехниктиг деннелге чорудар, эрткен чыл-биле деннээрге тарааның ниити чылдаазын колхоозтарга 35 хуу, совхозтарга 51 хуу көвүдедир, тараа культураларының гектар санындан колхозтарга 12,4 центнер, совхозтарга 13 центнер, картофельдиң, ногааларның гектар бүрүзүндеи колхозтарга 130 центнер, совхозтарга 180 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр дугайында областың колхозчуларының, МТС-тер, совхозтар ажылдакчыларының, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерниң 1958 чылда социалистиг хүлээлгезинде айтып турар. Бо хүлээлгени херек кырынга күүседири-биле, колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организаастаар дугайында СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң төөгүлүг доктаалын областың амыдыралынга боттандырары-биле холбоштур часкы хову ажылдарынга белеткелдерни эң-не дүргеи доозары бо үеде онза чугула айтырыг болур.

Областа элээн хөй ажыл-агыйлар часка белеткелдерни чедиишкинниг доозуп турар. Областың сес МТС-тери, «Элегес» совхоз марттың бирги чартыынга чедир тракторлар септелгезиниң планын күүсеткен. Каа-Хем районда эш Зайцев даргалаан «Тиилелге» колхоз часкы тарылгага эки белеткенген. Ол артельдиң 3100 гектар тарылга шөлүнге хереглээр бүгү үрезиннери белен болгаш чажар шынарынга чедир ажылдап кылдынган, ногааларның, картофельдиң үрезиннери четчир. Хөй чемишчидилге тарылга шөлүнге төктүнген болгаш хар доктаадышкыны чоруттунган. Колхозчулар часкы хову ажылдарынга хереглээр бүгү чепсек-херекселдерни, аът дериглерин септээн, механизаторларның, колхозчуларның хову турлагларында чурттаар орон-суурлары дериттинин, олар ам ында ажылдап турар. Ол районнуң Ленин аттыг колхозу парник ажыл-агыйын часка белеткээн, 300 тонна үрезиннерин чажар шынарынга чедир арыглап алган, 1959 чылда сорттуг тарылгаже калбаа-биле шилчиир дээш бо чылын тарылга шөлүнүң 70 хуузун сорттуг үрезиннер-биле тарыыр.

Бии-Хем МТС бүгү тракторларны, кожут машиналарын тарылгага киреринге белен кылдыр бүрүн септеп белеткээн, септелгениң шынары эки. Районнуң колхозтары ол МТС-тиң барык-ла бүгү техниказын садып алган, олар боттарының өргезинде техниканы часкы тарылгага эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдап, тарылганы бедик агротехниктиг деннелге чорудун шыдаар дээрзинге бүзүрелдиг. «Хадың» колхоз тракторларны, өске-даа машиналарны, артык кезектерни садып ап турары-биле чергелештир арткан каш хонуктарда чедир кылдынмаан үүлдерни четче кылыры дээш, ылангыя ховуу турлагларда чурттаргга бажыңнарын, чунар бажыңнарны, столоваяларны доп-дораан дерип тургузары дээш шыңгыы хемчеглерни ап турар.

Ындыг-даа болза сөөлгү үеге чедирле областың районнарында байдалды ап көөрге, тарылга белеткелинде хөй четпестер, дүвүрээзиннинг чоруктар илереп турар. Улуг-Хем районнуң тос колхозтарының чедизи тарылгага белен эвес. «Х улуг хураңы» колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Дежнев) тарылганың белеткелин чогуур хуусаада эки шынарлыг доозарынче колхозчу массаларның күүзүн чөп организаставаан. Ногаа рассадаларын эстүрер 12 чылыткылыг черлериң рамдары кылдынмаан, 1436 центнер кызыл-тас үрезининиң үүүчел шынары куду, ол үрезин чажар шынарынга чедир ажылдап кылдынмаан. Чепсек-херекселдериң, аът дериглериниң, шоодайларның оон-даа өскелериң септелгези доозулбаан. Кышкы агротехниктиг хемчеглер кончуг четпес чоруттунган, янзы-бүрү ногааларның үрезиннери четчелеттинмээн. Часкы хову ажылдарынга кирер ажыл аттары амдыгаа чедир азырала кирбээн. «Улуг-Хая» колхозта картофель, кукуруза үрезиннери шуут чок, баштаар чер оларны тып алырының хемчеглерин албайн келген. Көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдериниң септелгези доозулбайн турар, илиирлериң чамдыызы тараа шөлүнде чытпышаан. «Күш-ажылдың хостуу» колхоз тос үүс гектар черни удур аңдарган тарыыр, ында 2740 центнер үрезиннериниң үүүчел шынары бөгай, сорттуг үрезиннерни ам-даа солуп албаан.

Хөй тарылга шөлдүг Таңды районда тарылганың белеткелдери база хожудап турар. Ол районда Бай-Хаак, Балгазын МТС-тер тракторлар септелгезиниң планын чоокка чедир-ле күүсетпейн келген, септелгениң шынары куду, элээн хөй кожут машиналарының, көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдериниң септелгези ам-даа кылдынмаан. «Межегей» совхоз тракторларның өске-даа машиналарның септелгезин өлөлдөлүп турар. «Совет Россия» колхозта часка белеткелер ала-чаягаарлаашкында. Ховуу турлаглары дериттинмейн, кол тарылга шөлүнге үрезин тараа урар склад тудар дээни күүсеттинмейн турар. Морковь, капуста, огурец, свекла, дазылында чеминтиг мал чемнериниң болгаш кукуруза, тоорук үрезиннери амга чедир-ле чок. Картофельдиң үрезини амдаа 52 тонна, суланың үрезини 25 тонна четпес. Тараа культураларының үрезиннериниң дең кезии сорттуг эвес. Районнуң моон өске чаидык колхозтарында байдал база-ла оон дээредевес.

Часкы тарылга эгелээринге чедир кашла санныг хонуктар арткан. Колхозтар, совхозтар болгаш МТС-тер тарылга белеткелдерниде хожудаашкыннарны эң-не быска хуусаада шиитпирлии-биле чайладыр үеги келген. Колхоз, совхоз, МТС бүрүзүнүң удуртукчулары бедик шынарлыг үрезиннерни дүрген солуп алырын, бар үрезиннерни чажар шынарынга чедир эң-не шалыпкын ажылдап былырын, тарылгага кирер бүгү-ле техниканы, тырттар күштерни, көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдерин белен тургузарын организастаар хүлээлгелиг. Арткан хонуктарда тарылга шөлдеринге өдек, хүл төгерин дүргедири өске-даа агротехниктиг хемчеглерни күштелдирери чугула. Ховуу турлаглары эң-не таарымчалыг болгаш хандырылгалыг кылдыр дериттинген турар ужурлуг.

Ховунуң ажыл-ишчилери бирги чергениң техниказы-биле чепсегленгенде, эртем болгаш мурнакчы дуржулга көдээ ажыл-агыйга нептерээнде бедик дүжүттерни өстүрүп ап болур бүгү-ле аргалар бисте бар. Дүжүттүң салыыын кижилер —чер ажылының мастерлери шиитпирлээр. Көдээниң бүгү ажыл-ишчилери белеткелдерни арткан санныг хонуктарда дүрген, бедик шынарлыг доозары, тарылганы чедиишкинниг чорудары кол-ла сорулга бо.

Кайы-ла колхоз, совхоз тарылгага ажыл-агыйжы белеткеннипкен, четче кылдынмаан белеткелдерни дүрген-не доозуп алыр болдур, ол ажыл-агыйлар часкы тарылганы хуусаазында бедик шынарлыг чорудуп, эки дүжүттү чедип ап шыдаарлар. Кайда-ла партияның райкомнары, райкүүскомнар, комсомол организациялары масса-политиктиг ажылды бедик деннелге чорутпушаан, көдээде массаларны ажылче эки организастаан, оларның идепкейин, чогаадыкчы инициативазын көдүрген, социалистиг чарышты үре-түүнелдиг калбарткан тудум-на часкы ховуу ажылдарынга белеткелдерни эң-не дүрген бүрүн доозуп, тарылганы эки чорудуп шыдаан турар болгаш ында ажыл-херек чедиишкинниг болур.

Мындыг белеткелдер кылдынган

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу бо чылын 1063 гектар тараа культураларын тарыыр планныг. Колхозта 159 тонна үрезиннер арыглаттынган. Картофель, ногаа, кукуруза үрезиннери четчир.

136 кижи составтыг ховуу бригадазында 39 ажыл аттары, 20 шарлар быжыглаттынган. Колхозчулар септезе чогуур 5 андазыннарны, 24 илиирлерни, 58 хомутту, 27 тергени бүрүн септээн. Ховуу бригадазында үш өрээл чурттала бажыңының, столоваяның, чунар бажыңының, кызыл булуциуң дериглерин ам удавас доозар деп турар.

Техникалар алганынга холбаштыр чаа тудуглар

«Партияның XX съездизи» колхоз күрүнеден садып алыры-биле киирген чагыгларын ёзугаар тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын ап эгелей берген. Шагаан-Арыгның машина-трактор станциязындан «ДТ-54» маркалыг 8 тракторларны, «С-6»—6, «С-4»—2 комбайннарны, 15 сеялкаларны чоокта чаа хүлээп алган.

Техникалар садып алганынга холбаштыр, оларны камныг тургузарынга чаа тудугларны бо чылдың бүдүрүлге планынга киирбишаан, ол ажылды дораан эгелээрин колхоз баштаар чери көрген. Парторганизация секретары эш Сарыг-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Арыг-Бажынга 8 тракторлар кирер гаражты дой-довуактан кылыр, оон орнун белеткеп эгелей берген. Гаражтың чанынга септелге мастерскаязын база тудар. Ол ышкаш 8 комбайннар, 15 сеялкалар база өске-даа кожулда машиналары тургузар делгем сарайны чылырынга ылыш материал четчир. Нефть базазын черимнээринге, улуг сарайны крышаларынга манзаларны пилорамада дилдирип эгелей берген.

СССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН СЕССИЯЗЫ

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ допчу харыызы

Эштер депутаттар!

Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организаастаар дугайында бистиң партиявыстың Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң саналдарын улус-даа, улустуң төлөөлекчилери —ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары-даа долузу-биле түүлдүг деп көргеи. **(Адыш часкаашкыны).**

Партияның болгаш чазактың ажылдап кылган хемчеглерин боттандырар чорук көдээ ажыл-агыйны чаа көдүрлүүшкүнге чедирер, коммунистиг тургузуушкунга улуг базым болур.

Ол айтырыгны чугаалажып тургаш, бүгү депутаттар айыттынган хемчеглерни түүлдүг деп көөрүн чаңгыс эп сеткил-биле саналдаанар. ССРЭ-ниң Дээди Соведи ол саналдарны бүрүү-биле деткинир болгаш бүгү совет улустуң күзел соруу илереттинген хоойлуну хүлээп алыр дээрзинге чигзинмейн барып болур. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Кичээнгей салыр ужурлуг хөй-хөй боттуг саналдарын болгаш күзелдерин депутаттар чугаалаанар. Оларны хоойлугада, партияның Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо айтырыг талазы-биле ажылдап кылып турар болгаш хүлээп алдынар доктаалынгада барымдаалап көөрү херек апаар.

Депутаттарның саналдарын болгаш бүгү улустуң чугаалажыышкынынын үезинде ажылчы чоннарның саналдаан күзээшкиннерин республика, край, область болгаш район организациялары күрүненин бо улуг ажыл херээн амыдыралга боттандырар талазы-биле практиктиг ажылынга барымдаалап көрген турар ужурлуг.

Эштер депутаттар! Чамдык чугула айтырыгларже силерниң кичээнгейицерни угландырарын чөпшээреп көрүңер.

Хамыктың мурнунда техниканы садарының чурумунуң дугайы, техниканы кандыг колхоз садып ап, базаа ажыглап болур, кандыг колхоз шыдаазының дугайы. Экономиктиг тала кол болуп турза-даа, маңаа чүгле ол роль ойнавас. Хөй-хөй мурнакчы колхозтар техниканың өртээн бир-ийи чылда төлеп болур, ол чорук оларның сайзырангай экономиказының, оларның организастыының дугайын, ындыг колхозтарда кадрлар өскенинин, дуржулгалыг удуртукчуларның бөрынын дугайын херечилеп турар. Мурнакчы колхозтар техниканы чүгле садып алыр эвес, харын база бүдүрүкчүлүү-биле ажыглап, база көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле партияның салган сорулгазын улам чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаары чугаа чок.

Ынчалза-даа бисте ортумак болгаш хожудангай колхозтар бар. Ортумак колхозтарны, бистиң ортумактар деп турарларывысты баштай чугаалаксап тур мен. Ындыг колхозтарны канчаарыл? Оларга техниканы ам садар бе азы сатпас бе? Экономиктиг байдалының талазы-биле олар техниканы дүрген садып ап шыдавастар. Ынчалза-даа машиналарны шын ажыглаар арга оларда бар. Ынчангаш ындыг колхозтарга техниканы хуусаалыг, ийи-үш чылдарда төлөөр кылдыр, ынчалза-даа беш чылдан үр эвес хуусаалыг садары таарымчалыг болур. Бүдүрүлгениң чепсек хөрөңгизи—чер, машина, ажылчын күүзү чаңгыс холга—колхозчуларның холунга турар болганда, ортумак колхозтар база дүрген көдүрүп шыдаар. Олар дүжүттү белдип, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедип, күрүнге улам хөй тарааны, эштги, сүттү, картофельди, ногааларны садып болур болгаш ооң-биле бүгү совет улустуң чазгай чоруун улам ыңай көдүрериниң херээнге боттарының салыышкынын киирер:

Экономика талазы-биле кошкак колхозтарны канчаарыл?—деп айтырыг үнүп турар. Оларга техниканы хөлөзилээр азы халаска оларның өнчүзү кылдыр шилчидер деп чамдык саналдарны бүгү улустуң чугаалажыышкынының үезинде үндүрген. Экономика талазы-биле кошкак колхозтарга техниканы оларның өнчүзү кылдыр халаска шилчидер дугайында саналды шын деп санап болбас дээрзин клеткелге чугаалаан болгай мен. Хамык ужур техниканы халаска шилчиткеш, күрүне элээн материалдыг когаралга чедиинде эвес, ол ышкаш хамык ужур күрүне биле колхозтарның аразында социалистиг харылзааның принциптеринге улурланышкак болуруңда. Ол чорук чүгле азырадыр хөөннерни күштелдиреринге болгаш бүдүрүлгениң хөгжүлдезинге колхозчуларның материалдыг сонуургалдынын үзеринге чедирип болур.

Ындыг болганда кандыг арга барыл, кошкак колхозтарны канчаарыл? Арга болза ол колхозтарны болдунар-ла аргабиле дүрген көдүрериниде. Чамдык колхозтар чүге амга чедир хожудап турарын партия болгаш совет организациялар өөренип көөр ужурлуг. Мен бодаарымга кошкак удуртулганың, организакчы ажылдың четпезиниң түңнели ол. Ындыг колхозтарже партия райкомнары, райкүүскомнар болгаш область организациялары ам-даа кичээнгей салбайн, оларны даргаболгаш бригадир кадрлары-биле быжыглаар сорулганы олар амга чедир ам-даа шиитпирлевээн. Бир эвес кошкак колхозтарга техниканы садар азы харындаа халаска бээр болза, ол дээрге оларга ажыктыг болбас. Экономика талазы-биле кошкак колхозтарга хамыктың мурнунда организастыг дузаламчы көргүзер херек. Кол чүүо—кадрларны шилири болур. Кайы-бир ажыл-агыйчың хожудаашкыны барык-ла удуртулганың куду деннелиниң түңнели-ле болгай.

Бисте ам хөй-хөй кайгамчыктыг кижилер өскен, ынчалгаш кандыг-даа колхозче бүдүрүлгениң талантылыг организакчыларын чүгле даргаларны эвес, харын база бригадирлерни чорудуп болур бис. Бир эвес бүгү хожудангай колхозтарны дуржулгалыг эки удуртукчулар-биле быжыглаар болзувусса, бир-ийи чыл болгаш-ла олар боттарының бүдүрүлгезин көдүрүп, экономиканың, ниитиниң ажыл-агыйының улам бедик деннелин хандырып шыдаарлар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының аразында колхозтар даргалары, ону боттарының дуржулгазы-биле бүзүрээн, мындыг чижектер хөй.

Колхозтарны кадрлар-биле быжыглаары—чурттуң бүгү колхозтарын мурнакчыларының деннелинге чедир көдүрер төлээде, базар ужурлуг шын болгаш чогумчалыг орук бо-дур.

Хожудангай болгаш ортумак колхозтарны дүрген көдүрериниң чугула түүлү болза, мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның дуржулгалын база ажыглап билири болур. Кайы-бир районда каш-каш мурнакчы колхозтар бар турда, ол хирезинде олар-биле кожаларында хожудангай колхозтар бар бооп турар эвээш эвес фактылар ам бисте бар. Байдалы бир дөмей, а түңнелдери аңгы-аңгы. Ынчаарга ол чорук каш чылдарда үргүлчүлеп турар.

Партия райкомнары болгаш райкүүскомнар мурнакчы дуржулганың пропагандазын чорутпайн турар деп сөглеп болбас. Районнарның хөй-хөй удуртукчулары эртемниг болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының чедиишкиннерин ажыглаарынче кыйгырыг салып турарлар. Ынчалза-даа ниити кыйгырыглар байдалды өскертип шыдавас. Шыдаңнакай организакчы ажыл, колхозка боттуг дузаламчы херек. Мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын өске колхозтарның практиказынга нептередирин болгаш пропагандаларын чаазы-биле организастаар чорукту ажыл-херектиң эрге-ажыктары негеп турар.

Бүгү адырларга: тараага, мал ажылычга, мал чемин белеткээринге көдээ ажыл-агыйны күзеиишкинниг эргелеп чорударын боттуг чижектер-биле кижилер өөренир ужурлуг. Ону чорударда дуржулганы эренгейи-биле эвес, а мурнакчы колхозтун, районнуң боттуг чедиишкиннерин, мурнакчы ажыл-агыйларның чорудуп турар хемчеглериниң системазын өөренири чугула. Бир эвес чугаа область дугайында белур болза, областың көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга ол областың кайы районунуң дуржулгазы өске районнарга көргүзүүлгелиг болуру болгаш бүдүрүлгениң чогуур деннелин чедип алырда кандыг хемчеглерни боттандырар апаары билдингир болур ужурлуг. Бир эвес район дугайында чугаа болур болза, рэйон кайы колхозтуң дуржулгазын нептередип турарын, мурнакчы колхозтуң деннелин район кайы хире хуусаада чедип алыр деп турарын болгаш ону чедип алырда чүү кылырын шуут-ла бүгү колхозчулар билир ужурлуг.

Ону кылырда бистиң кадрларывыс хамыктың мурнунда мурнакчы дуржулганы эки өөренири болгаш мурнакчы колхозтарда чорудуп турар хемчеглериниң системазын ажылдап кылырда болгаш боттандырарда кайы-даа колхозка дузалап шыдаар болуру эргежок чугула.

Бистиң чуртувуста муң-муң мурнакчы колхозтар бар. Бир эвес партия, совет организациялар оларның дуржулгазын бөдамчылыы-биле ажыглаар, ону бүгү колхозтарга идепкейлиг нептередир болза, ол чорук көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге дыка улуг рольду ойнаар.

Хөй-хөй депутаттар боттарының чугааларында часкы тарылганы чорударының болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа сонгаарладып болбас айтырыгларын чугаалаанар. Ол база-ла шын. Ам чурттуң мурнунку чүгүнде ховуу ажылдары калбарып турар. Ховуу ажылдары өске районнарга удавас эгелээр. Партияның салган сорулгазы билдингир, улус ону билип турар болгаш күш-ажылчы маадырлыг чорукту кылып тургаш эрес-шудургу ажылдаарынче чүткүп турар.

Көдээ ажыл-агыйның улам ыңайгы көдүрлүүшкүнүнүң сорулгазын шиитпирлевишаан, тарааны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдериниче кол күштү салыр херек. Чоннуң кижи бүрүзүнге хамаарыштыр эт, сүт болгаш саржар бүдүрер талазы-биле Америктиң Каттышкан Штаттарын чоокку чылдарда чедер төлээде, көдээ ажыл-агый хөгжүдезинге темпилерни улам ыңай дүргедирин хандырары—кол чүүл ол. Бир эвес мал чеми культуралар дугайында, мал чеминиң дугайында айтырыгны долузуу-биле шиитпирлээр болзувусса, ол сорулганы ам чедип ап болур бис.

Оон-биле холбаштыр кукурузаның, картофельдиң, свекланың, от-сигеннериниң болгаш мал чеми болур өске-даа культураларның дүжүттүүн бедидери улуг ужурдузалыг. Мал чеминиң балансазынга кукуруза, картофель, чигир свеклазы болгаш мал чеми свекла кол черни эөлээр ужурлуг.

Кукуруза дугайында хөй чугаалар бисте болуп-ла турар, ынчалза-даа мурнакчы дуржулганы, ол культураның бедик дүжүдүн өстүрүп үндүрериниң эки аргазын шиңгээдип алырынче күзеиишкиннер ам-даа эвээш деп чүвени миннир херек.

Кукурузаның бедик дүжүдү, кукурузаның балансага хөй болур чоруу сүт бүдүрерин чүгле улам ыңай өстүрерин хандырар эвес, харын база мыйыстыг бода малды болгаш хаваннарны кукуруза-биле семиртир азырап тургаш, эт бүдүрериг улуу-биле көвүдедирин хандырар арганы бээр.

Бир эвес кукуруза өстүрүп үндүрерин кичээнгейлиг көрүп, күштерни мобилизастап база бар болдунар аргаларны ажыглаар болза, чуртка ортумаа-биле гектардан 300—400 центнерден эвээш эвес кукурузаны ап болур.

Мындыг айтырыг дугайын база чугаалаксап тур мен. Машина-трактор станциялары колхозтарны хандырып турган үеде херек кырында ажыглап турган техникадан элээн эвээш техниканы ам колхозтар садып алыр дугайын хуралдарга болгаш парлалгага чугаалаан турган.

Ол айтырыгны кончуг кичээнгейлиг көөр херек. Колхозтар машиналарны оонда артык бүдүрүкчүлүг ажыглаары маргылдаа чок болгаш чамдык таварылгаларда техника эвээш-даа негеттинер чадавас, ол дээрге эки факт-тыр.

Хөрөңгини «камнаарын» болгаш эвээшле машина садып алырын оралдажыр, чүвениң кедизин бодавас колхозтар даргалары турары база-ла чадавас. Чүвени ынчаар көөрү шын эвес.

Бир эвес камнаар-ла чүве дээш колхоз бодунга хереглеттинериниден эвээш машиналар садып алыр болза, ол көдээ ажыл-агый ажылдарын сааладырынга чедирер, а түңнелинде баргаш—дүжүттү чавыаадырынга, продуктулар бүдүрерин эвээжедиринге чедирер. Ындыг колхозтар машиналар садып алырынга камналга кылырындан дүжүттү каш катан хөйну чидирип болурлар.

Ынчангаш бүгү-ле көдээ ажыл-агый ажылдарын чогуур өйүнде чорудар болгаш колхоз бүдүрүлгезин долузу-биле механизастаарынга чеже, кандыг машиналар садып алырын шын санаар дугайында колхоз бүрүзүнге районнар организациялары дузалажыр ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйны удуртуруп улам экижидериниң ылангыя район звеноузун быжыглаарының айтырыгларын депутаттар боттарының саналдарынга чугаалап турганнар. Көдээ ажыл-агыйның мергежилдиг специалистери составтыг инспектор бөлүүн райкүүскомнар чанынга тургузарының чугулазын эштериң хөй кезии демдеглеп турдулар. Амгы үе-чалада ол шын болур ышкаш-тыр. Колхозтарны удуртур талазы-биле район организацияларының ролю ам улам бедирер. Районнарга инспектор бөлүктерин тургузары колхоз амыдыралының айтырыгларын улам-на ханы өөренип көөрүнге болгаш чедиишкиниг шиитпирлээринге дузалаар.

Ниитиниң ажыл-агыйының өзүлдезиниң перспективаларының дугайын депутаттар бо сессиягга чугаалап турдулар, колхозчулар боттарының безин аажок соонгаарладып болбас айтырыгларын чугаалаанар. Ол база-ла шын. Ам чурттуң чыныг ийиги кылымал эдеринчизиниң шиичээшкининиң дугайында

Апрель 2-ниң эртенгиниң 6 шакка чедир кылымал ийиги эдеринчи Черия долгандыр 2177 дээскинигни кылган. Агаар бойдус аяс турда кылымал ийиги эдеринчи хүн ашкарының соонда соңгу широтаның 61-ден 65 градуска чедир черге болгаш хүн үнериниң мурнунда мурнуу широтаның 45-теи 58 градуска чедир черге аңаа көрөкка көзүлүүлээн.

(СЭТА).

Черниң ийиги кылымал эдеринчизиниң шиичээшкининиң дугайында

Апрель 2-ниң эртенгиниң 6 шакка чедир кылымал ийиги эдеринчи Черия долгандыр 2177 дээскинигни кылган. Агаар бойдус аяс турда кылымал ийиги эдеринчи хүн ашкарының соонда соңгу широтаның 61-ден 65 градуска чедир черге болгаш хүн үнериниң мурнунда мурнуу широтаның 45-теи 58 градуска чедир черге аңаа көрөкка көзүлүүлээн.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министри А. А. ГРОМЫКОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Эштер депутаттар!

«Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында» айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединин башки чыыжының бирги сессиязынга чугаалажып көөр кылдыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирген. Моон-биле кады Совет чазактың удуртулга болдуруп турары бодалдарның дугайын силерге дыңнадырын ценээ даскан.

Совет Эвилели ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш чугаа чек соксадыр дээш өскерлиш чок демисежин турарын билир болгай силер. Бо айтырыгның талазы-биле дугуржулга кылырынче АКШ-ты болгаш Великобританияны бистиң чургузус каш чылар иштинде кыйгырып келген. Ынчалзажок, Совет Эвилели болза атомнуг болгаш водородтуг чепсекти шиңгээдип турар күрүнелериниң аразында атомнуг болгаш водородтуг бомбаларның шенелде чазылдырыгларын улуткагы дег дугуржулгага кандыг-даа соңгаарладыышкыннар чокка ат салырынга белен, бо хүнге чедир карачаңгыс күрүне болуп турар. Ындыг дугуржулганы чедип алырын Совет чазак улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар, чүге дээрге, ядролуг чепсектиң чоруттунуп турар шенелделери совет-даа кижилериниң кайы чуртта, делегейниң кайы дивинде чуртта турарындан хамаарылга чокка, бүгү кижилериниң амыдыралчы эргеажыктарынга хамааржып турар.

Шенелделерни соксадыры атомнуг дайынның айылын бүрүү-биле чайлаттыны ам-даа ол эвес ийик дээрзин эки билип турарывыс чаагаар-ла билдингир. Ынчангаш, шенелде чазырылдырыгларны соксадыр дээш демисешпишаан, оон-биле кады атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң бүгү хевирлерин чугаажок хорутдарым, ону үүдүрүп соксадыр болгаш ол чепсектиң бар курлавырларын чогуур контрол..-биле бүрүн узуткаар дугайында өске күрүнелер-биле дугуржул алырын бестырмыстың кол соругдавыс кылдыр санаш турарывысты тодаргай медеглеп турар бис. Ынчалзажок, ядролуг чепсекти бүдүрүп турар үш күрүнелериниң ындыг базымын бүгү кижи төөлгетен өөрүп четпишкинге-биле уткаан турары чигзиниг чок турбуже, ону ынчаар кылырынга АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактары белен чоруун ам-даа илереткейн турарлар. Бир тээ ядролуг чепсекти хорутдаар болгаш узуткаар дугайында дугуржуушкун амдызында чедип алдынмайн турар болганда, арга үүл дээрге, амгы үеде ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрүп турарының өлүмнүг үржуктарындан кижилерни чайладырынга кандыг-бир чергелиг идигни берги дег чамдык чогуур хемчеглерни алыры кылдыр ССРЭ-ниң чазаа көрүп турар. Ол угланышкынга бирги эвлчегниң хемчээ болза, чогум-на харын атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыры болур деп ол санап турар.

Чепсектиң ол хевирлериниң шенелде чазылдырыгларын соксадырының соругазы—техниктиг шынар-бүдүштүң кандыг-бир кызыы айтырыы эвес болдур ийин. Ол дээрге, делегейнин политика болгаш мораль талазы-биле улуг ужур-дузалыг айтырыы-дыр. Ол айтырыгны шиитпирлээр чорукту ай санында, недель санында соңгаарладып турарын атомнуг дайынга белеткелдериниң малгажынче улустарны хандыр албадап киирерин күзеп турар ындыг күштер тайбыңның эргеажыктарынга хоралыг кылдыр ажыглап турар.

Атомнуг бомбаларның, водородтуг бомбаларның болгаш ядролуг чепсектиң өскеда хевирлериниң шенелделерин чогум чүү дээш чорудып турар чүвел? Харыы үүгле чаңгыс бооп болур, ынчангаш оорган кым-даа чажыт чүве кылбайн турар: ол чазылдырыгларның угланышкыны болгаш утка-бодалы үүл дээрге, массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа, улам-на үргедекчи болгаш өлүм таварыштырар хевирлерин ажылдап кылыры база дайын байдалынга ол чепсекти ажыглаарының байдалдарын сөөлгү эвлчегнин болдурбайн өскенип көөрү болуп турар. Оон уламындан кижи төөлгетенге айыылдыц, — ракета-атомнуг дайынның тыптып келир айылының хемчээли соксаал чокка өзүп турар.

Бир эвес атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделеринге кызыгаарлашкынны түргуспас болза, ядролуг чепсегленишкиннерни улам ынай эңдере бүдүрерин ара соксадырынга база идеген болбас деп чүве кымга билдинмес боор. База-ла хожудан калбас деп ынчалдыр харыылаарынга далажып турар өске таланы дүргедип турар хөй шенелде чазылдырыгларны үүгле чаңгыс талага чорудар аңаары факт ышкажыл. Ол дугайын база уттуп болбас.

Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулгадан ойталаарынга чылдак тыварын орэлдашкаш, Американың Каттышкан Штаттарының харысалгалыг албан черлеринде сөөлгү үеде ындыг шенелделериниң соругазы болза, эвээжеттинген радиоактивтиг кандыг-бир «арыг» ядролуг бомбаларны тургузары болур дээр аянныг бадыткалды көдүрүп турар. Ол «арыг» бомбаларның бодаттының турар шынарларын кижилерни массалыг узуткаарының чепсектериниң дугайында эвес, харын кижи төөлгетенниң чепсегленишкиннинге бараан болур угланышкынныг чепсектериниң дугайында чугаа чоруп турар аянныг кылдыр бодап болур, шак ындыг чаптанчыг кылдыр АКШ-та бижип турар.

«Арыг» бомбаны тургузуп четигипкендээ дийик, ынчаарга, «арыг эвес» бомбадан өлүрүнге бодаарга, «арыг» водородтуг бомбадан өлүрү кижилерге өлүмнүг таарымчалыг болур деп санаарының барымдаалары бар бе дээрзиниң дугайында айтырыгны ол бадыткалдарның чогаадыкчыларының нүүрүнге артыргаш, «арыг» ядролуг чепсек дугайында хоозун даап бодаашкыннар кол чүүлден кичээнгейни тардыктырарынче угланган деп чүвени демдеглээри эргежок чугула. Кеску америк бөлүк эртемден атомчуларның чаңгаан медеглелинде чөптүү-биле демдеглээнин өзугаар алырга, ам делегей болза «арыг» азы «арыг эвес» водородтуг бомбаларның аразынга эвес, харын атомнуг дайынның болгаш ядролуг чепсектиң көргунчуг айылдарындан чайлаттынган тайбыңның аразынга шилиишкин кылыр апаар. Ам айтырыг чогум-на харын ындыг туруп турар.

Дайын-биле ойпавышаан, атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны ажыглаар дээр кыжаныышкынынга идегел кылып турар болгаш ол чепсекти «оожургадыкчы чепсек» деп эки дыңналгыр, ынчалзажок алызындан хоозун-меге атты берген чарын талакы чуттарда ындыг политиктериниң байдалын ядролуг шенелделерни соксадыры нарыылаштар ийик деп чугаазан турарлар. Ол политиктер олардың хөлдарында шак ындыг бомбаларны бар оолуп турары — тайбыңның эң-не идегелдиг магадылалы болур дээр чыгыы бодалды улустарга угударын оралдажып турарлар. Олар болза «күш дөгээринин» агрессечи политиказын камгалавышаан Японияның Хиросима болгаш Нагасаки хоорайларынче атомнуг бомба октаар дугайында болунуң дужаалын, сөөлүнде кээр шынзыларын оралдашкаш, ол актыны «Японияга-даа, оон эвилелчилерингеда келир үеде чазгай чурттталга соңгаарлаттынмас болгаш эргежок чугула» факт-тыр деп чоокта чаа медеглээн АКШ-тың президентизи турган Трумэнге дөмейлежип турарлар-дыр. Ындыг болзадаа шак ындыг бодалдарны атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны «чаагай» шынарлыг деп көргүзеринге баштайгы базым болур-дур. Ол чепсек кижи төөлгетенге моон соңгаар кезээде эдеринчи оолуп чоруур чүве дээр бодалга улустарны өөредир дээш мону ынчаар кылып турардыр деп чүвени билип алыры берге эвес.

Шак ындыг бодал атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хереглээриниң черлик планнарын киирип турар кижилерге, делегейни чаа дайынныц аспазынче киирттыртарына белен кижилерге тааржыл турар болза-даа, ол бодал улус чонга хоралыг, тайбыңның эргеажыктарынга хоралыг болуп турар. Кижиниң угаан бодалының эң-не улуг ажыдыышкыннарын хыдыышкынның эң-не коргунчуг чепсектери болдуруп турар ындыг ниитилел системазынга бүзүрелин ышкынган кижилериниң идепкей чок пассимизми моортан илереп турар.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадырының удурланыкчылары болза, шак ындыг соксадыышкын ядролуг чепсекти долу болгаш туюлунга чедир хорутдаарының болгаш ол чепсекти чок кылырының үезин чоокшуладып турар чорукту айыылзынып көрүп турарлар. Ындыг болзадаа ол дээрге амгы негелденин кошкак эвес, а күштүг талазы болур-дур.

Бир эвес атомнуг чепсектиң шенелделерин соксадыры ол чепсек-биле кыжаныр чорукту болгаш авантюристиг политиканы чорударын бергеделип турар болза, бир эвес ол соксадыышкын НАТО-нуң шериг штабтарында эң-не «изиг баштарны» соодуптар болза, чаңгыс ол безин тайбыңның хереэнге улуг удуп алыышкын болур. Атомнуг чепсектиң хөгжүлдези, водородтуг ийи бомбаларның бирээзиниң чазылганының түннелинде хемчээл талазы-биле биче эвес европ күрүненин девискээринде бүгү ийикпе азы барык-ла бүгү дириг амытаннар черге хөмүнүп каап болур шак ындыг деннелде четкен, ынчаарга ол бомбаларны чогуур ракеталарның дуазазы-биле чер бөмбүрээзиниң кайы-даа булуңунга барык-ла карак чивеш дээриниң аразында чедирген турун болур деп чүвени эртемденнер-даа, шериг болгаш политиктиг ажылдакчылар-даа эки билир болгай. Байдал ам ындыг-дыр. Бир эвес ядролуг чепсекти моон ынай улам сайзырангайжыдып үргүлчүлээр болза, делегейни чүү чүвеге чедире бээрил дээрзинге хөй калбак тайылбырлаашкын негеттинмес.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти чыып мөөңнээр чорук тайбыңның хереэнге дузалыг, а ол чепсектиң улам-на үргедекчи хевирлерин ажылдап чогаадырын соксадыры—хоралыг деп бөгүн ак-сеткилдии-биле бадыткап турар ындыг шинчээчи кижи кайдал? Бир эвес шынап-ла ынчаар бодап турар харыысалгалыг күрүне ажылдакчылары Барыын чүкте бар чүве болза, олар хоозун коя чугаалар-биле согурара бергеннер болгаш бо туруп турар бергедээшкиниг байдалдарны билип алыр шаа чок турлар деп хүлээп көрзе чогуур. Ол болза политиканы ындыг ажылдакчылар удуртуп турар чурттарның улустарынга улуг өлүм болгаш тайбыцның хереэнге улуг айыыл болурдур.

Ядролуг шенелделер атомнуг болгаш водородтуг чепсектерни хереглээни-биле олар дайынның айылын улгаттырып турар чүгле ол чоруу-биле хоралыг болуп турар эвес, ол шенелделер боттарының хоралыг саңлдарының уржуу биле айылыдыг болуп, кижилериниң кадыынга хора чедирип турар. Бо чылдың эгезинде Каттышкан Нациялар Организациязының чиңгине секретарынга 44 чурттарны 9235 эртемденнериниң киирген дилег бижии бо дугайында баш бурунгаар шынгыы сагындырыг болуп турар. Ол дилег онжикке адын салган Совет Эвилелиниң, АКШ-тың, Англияның, Индияның, Чехословакияның, Египеттиң, Норвегияның болгаш өске-даа чурттарның шылгарангай эртемденнери ядролуг бомбаларның шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулганы доп-дораан кылырынче кыйгырып турарлар. Бо айтырыгны үнеден көөрүнге оларның санал оналын эң-не ат-алдарыг деп хүлээп көрзе чогуур бүгү делегейниң эртем ажылдакчылары ядролуг чепсектиң үүктел чок чазылдырыышканы-биле холбаштыр ханы дүвүрээлиниг чугаалап, ону үргүлчүлээринге удур оорторының үнүн көдүрүп турарлар. Совет чазактың саналы-биле алырга, ол баш бурунгаар сагындырыышкыннарны херекте ап дыңнавас болза, чүвени чедир бодавас херек үүлгедиишкини болур ийик.

Ядролуг чепсектиң шенелделериниң үнүп турар айылды ындыг-ла улуг эвес кылдыр бадыткап, чүвени билир кижилерге удурланып турар кижилер, ылаңгыя АКШ-та бар болуп турары шын. Олар болза бисти хыйыртап көрүп турар ышкаш-тыр. Оларның тайылбырлары ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин база атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин үргүлчүлээринге ажыктыг болуп турар оларның тайылбырлары «соок дайынның» сорук кириркилериниң чанчыккан чаңгыс азы тайылбырынга эң-не чоогун бүзүредирин оралдажып турарлар.

Ынчаарга атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделиг частыышкыннарының кижиге кайы хире айылдыг болуруның ылаптыг хемчеглери тодаргай доктаатты-мааан болза-даа, ол шенелделер бистиң үениң кижилеринге болгаш оларның үре-салгакчыларынга өлүмнүг саңлдарны чедирип турары тодаргай. Ынчаарга оон айылының хемчээ чижек-биле үүгле 50, азы 25 хуу, азы үүгле 10 хуу айылдыг болган дижик, ынчаарга шак ындыг байдалдар турда, миллион-миллион кижилериниң салым чолунуң дугайында чугаа чоруп турда ол айылды барымдаалап көрбейн баар эрге бисте бар бе ынчаш? Бир эвес олар улустарның мүрнунга харыысалганын кандыг-даа бодал сагыжын ышкынмааннар болза, чаңгыс-даа күрүне ажылдакчызы, чаңгыс-даа чазак мону херекке албайн барып шыдавас деп чүве тодаргай-дыр.

Атомнуг чепсектиң шенелделерин соксадыр чорук барының талакы чуттарның экономиказынга айылдыг-дыр деп Барының чүкте, ылаңгыя АКШ-та чамдык ажылдакчыларның ынчаар көрүп турар чоруун көрбейн барын болбас. Шак ындыг хемчеглор ол чурттарның экономиктиг амыдыралын сандарадырынга чедирбээр ийик, а тодаргай чугаалаарга — ниитизи-биле шериг бүдүрүлгезинден, ылаңгыя атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң бүдүрүлгезинден улуг-улуг монополияларның ап турары эгээртинмес хөй кончааларны ышкынарынга бо хемчеглер идиг бере бербес ирги бе деп айылзынганын олар шуут илерелип чугаалап турарлар. Америк дипломаттыг ведомствону Совет Эвилели-биле дугуржулга кылырының айылдыынга удур сагындырып турар үннер АКШ-та чамдыкта дыңналып турар апарган. Ындыг болза-даа, бирээде, Совет Эвилели-биле дугуржулга кылырынга белен болуп турары ышкаш шак ындыг шынар ол ведомствога эң-не эвээш билдингир; ийиде, дедирленир чорук дипломатияга эң-не багай шынар болур деп чүвени демдеглээри артык эвес: үште, бо дээрге эң-не чугула, барының чурттарның экономиказынга ядролуг чепсектин шенелделерин соксадыры болгаш чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадыры-кыжаныр турар эвес, а Атлантика блогунуң киржикчилери күрүнелериниң бүгү экономиказын бо үеде кысканнай кызып алган турар милитаризацияның айылы кыжаныр турар. Ылаңгыя бо хүннериниң фактыларын барымдаалап көөрге, ол чурттарның экономиказының милитаризастаашкыны улам-на бедик болган тудум оон экономиктиг буураашкынының дүвү чок кудулаашкыны улам-на ханылаар деп санаарының бүгү-ле бөрымдаалары бар. АКШ-та бөгүнгү ажыл чоктаныр чоруктан 5 млн. 300 мүң американчыларны атомнуг болгаш водородтуг бомба камгалап шыдаваан-на болгай.

Ядролуг чепсекти эңдере бүдүрериниң айылын болдурбас төлээде, атомнуг болгаш водородтуг частыышкыннарның үржуктарындан кижилериниң кадыын камгалаар төлээде, ядролуг чепсектин шенелделерин моон соңгаар кааз-даа болдурбас ужурлуг. Атомнуг дайынның айылын чайлаалдырының оруунда бо эгелээшкиннин дайзыннарының идип үндүрүп турары кандыг-даа удурланыышкыннар турза-даа ол соруулганы боттандырары мырынай нарын эвес болгаш ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында улустар аразынга дугуржулганы чайгылыш чокка күүседирин хандырып болур.

Шенелделерни контрольдаары берге болгаш барык-ла болдунмас чүве-дир дижип, Барының чүкте күштүү-биле нептеп турар тайылбырлар кандыг-даа үнезин чок дээрзин моон эдаанда чижектеп өөрүп болур. Чамдык ядролуг чазылдыышкыннарны (ылаңгыя чер адаанда чорудып турар чазылдырыышкыннарны) билип алыры болдунмас дээр дугайында АКШ-тың атом комиссиязы бодунуң медеглелдерин шынзыдып бүзүредири-биле аразы ырак черлерге болган ындыг чазылдырыышкыннарны бүрүткеп демдеглээриниң негелделериниң дугайында хөй катап эвээжеткен синнарны көргүскен, ынчаарга хөй-ниитиден үр үениң дургузунда чажырып келген, ол комиссияның эргезинде турар эртемниң сан медээлери болза, контрольдуң долузу-биле болдунарын мырынай шуут көргүзүп турар-дыр деп чүвени америк парлаалгадан бис чоокта чаа билген бис.

Ядролуг частыышкыннарны билип болдунмазының дугайында бүгү-ле бадыткаашкыннар херек кырында карачаңгыс соруулганы болуп турар — ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин үргүлчүлээрин бүзүредир соруулганы болуп турар болза-даа, ол бадыткаашкынны Совет Эвилелинде-даа, Американың Каттышкан Штаттарында-даа тускай эртемниглериниң практиказы болгаш бодалы ап октап турарлар.

Үш чылдың мурнунда Совет Эвилели шенелделерни соксадыр деп санаалды АКШ-ка болгаш Великобританияга бир-ле дугаар саналдап киирерге барыын чүктүп улуг күрүнелери бо айтырыгның талазы-биле дугуржулга идегелдиг контрольдуң системазын ажылдап чогаадырын негеп турар-дыр деп удурланыышкыннар кылганнар. Ол бүгү чугаалар дээрге чүгле чылдак тыварының аргазы-дыр деп чүве ол үеде-ле билдингир турган, чүге дээрге бо үениң эртем-техниктиг чепсектери турда кандыг-даа ядролуг чазылдырыышкынны белени-биле билип ап болур. Ынчалзажок чаа үүлдүң шенелделерин соксадырының удурланыкчыларына чылдак бербес төлээде, контроль дугайында айтырыгның талазы-биле ССРЭ боду санал киирген.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадырының талазы-биле күрүнелериниң хүлээлгелерин күүседип турарын хайгааараары-биле улустар аразының комиссиязын тургузар болгаш ол комиссияның удуртулгазы-биле ССРЭ-ни, АКШ-ты, Англияны болгаш Австралияны киириштирбишаан, Оожум океанның районунга контроль албаннарын кайы-кайызының дугуржулгазын өзугаар доктаздырын Совет чазак КНО-га саналдап киирген деп чүве тодаргай болгай.

Кажан Совет Эвилелиниң ол саналы контроль дугайында хөй шуугаазын үндүрүп тургэн АКШ-тың болгаш Великобританияның күрүне ажылдакчыларын шенелделерни соксадыры-биле адак сөөлүнде чөпшээрежиптер кылдыр кынчыктырбайн баарга, хамык ужур контрольда эвес, а харын-на барының талакы күрүнелериниң билдингир бөлүктери ядролуг чепсегленишкинни эңдере бүдүрерин кызыгаарлаарынга мырынай хөнүү чок тур деп чүве эн-не бүзүрээчел кижилерге безин илден апарган. Шенелделерни соксадырының оруунда өске моондактар турбаан болгаш чок.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулганы чедип алыры ам безин берге эвес, чүге дээрге ындыг чепсекти бо үеде үүгле күрүнелерде: ССРЭ-де, АКШ-та болгаш Великобританияда бүдүрүп үндүрүп турар болганда ону хорутдаарынга боттуг аргалар бар бооп турар-дыр. Ындыгның төлээзинде, үүгле ол үш күрүнелер аразында дугуржул аптар болза ынчаарда айтырыг шиитпирлетине берген турар дээр дугайында чугаа болуп турар. Ынчаарга ол күрүнелериниң бирээзи — Совет Эвилели—бо айтырыгны кандыг-даа өске айтырыглар-биле ийикпе азы нарыызашкынныг байдалдар-биле холбаштырбайн шенелделерни соксадырының дугайында дугуржулганың киржикчизи болурунга болунуң шуут белениниң дугайын шагда-ла медеглээн болгай. Бир эвес алаан үе эрткен соонда ядролуг чепсекти бүдүрүп турар күрүнелериниң саны көвүдей бээр болганда, шенелделерни соксадырының дугайында болгаш ниитизи-биле ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадыр дугайында дугуржулганы чедип алыры дыка нарыыдай бээр деп чүвени чедир көргүзүп турганының эргежок чугулазы бар деп бе. Оларны соксадырының оруунда ындыг бергелер ам дээрзинде немешпейн турда шенелделерни соксадыр дугайында айтырыгны ам шиитпирлээринге ажыктыг үндезиниң бирээзи ол-дур.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шылгалдаларын үргүлчүлээрин Англия негеп турар, ол талазы-биле ол хожудан калган болгаш Совет Эвилели биле Американы чедер күзелдиг дижир чугаалар чамдыкта дыңналып турар. Элдептиг чылдак-тыр! Херек кырында: бир эвес ядролуг шенээшкиннер үргүлчүлээр болза англичаннар бодунуң хожудаашкынын ыяавылаа чок кылырлар, а оон аңай улам хожудап калбастар дээр дугайында магадылал кайдал? Эңдере чепсегленишкин дээрге чепсегленишкин-не болгай, ынчаарга дүжүп бериишкин кылбас дээш бүгү-ле талалар күжениишкинин салыр апаар ышкажыл. Шак ындыг байдалдар түрүп турда «хожудаашкыннарны» узутказар дугайында болунуң кордалдарын үндезилээр чорук ындыг-ла кончуг идегелдиг эвес болгаш шак ындыг божаннааш үндезинге шынгыы политиканы тургузар чорук черле угаангыр эвес-тир ийин.

Ядролуг чепсегленишкинни эңдере бүдүрериниң моон соңгаар киржири Англияга ажыктыг бе азы хоралыг бе дээр дугайында англия улустуң калбак массаларының саналонаалдары база бар болуп турар. Ядролуг шенелделерни дүрген соксадыры дээш улустуң шимчээшкини, водородтуг бомбаларны бүдүрериниг улур шимчээшкин Великобританияда көстүп көрбээн күштүү-биле калбарып турар дээрзиниң херечилери болуп турар деп чүве база-ла хей эвес.

Ядролуг чепсекти хорутдаар дугайында дугуржулгага удур Франция чүге удурланып турарыл дээрзин кым-даа билбейн турар чорук элдептиг болза-даа факт-дыр. Франция атомнуг бомбаларны бүдүрерин дүрген эгелээр болгаш «атомнуг күрүне» болуксан турар деп бадыткап турарлар. Бүзүрээри берге болза-даа, ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрериниг Франция киришкен турарын болгаш ол соруулага бодунуң экономиктиг курлавырларын төтчеглеп эгелээрин ол чурттуң национал эрге-ажыктары негеп турар деп бодап турар кижилер бөгүн Францияның политиказын тодарадып турар кижилериниң аразында бар болуп турары чадавас боор. Ол чокка безин Вьетнамда болгаш Алжирде дайынларга эңдере үндүрүп казакан ол чурттуң национал хөрөнгизи маная четчир бе ынчаш? Ол чурттуң айыыл чок чоруунуң болгаш национал улуг чаагай чоруунуң эргежажыктары-биле ол оруктуң дөмейлежир чүзү-даа чок деп чөптүү-биле сагындырып турар чугааларының Францияның бодунда дыңналып турары таварылга эвес. «Францияга кылдынган» деп таныалыг атомнуг болгаш водородтуг бомба чурттуң айыыл чок чоруунга болгаш чечектелиишкининге орукту салыр ужурлуг дээрзинге шынгыы бүзүреп турар Французтар хөй бе ынчаш? Хөй болуру чегейле боор.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыры ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрер чорукка чаа-чаа чурттарның кире бээрин соксаттышаан, ол чепсектиң улам ыңай нептеерээрин моондактаан, ол чорук тайбыңның эрге-ажыктарынга боду-ла дүүшкен турар ийик.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр чорук бир талазында бүгү улустарның манап турары улуг күрүнелериниң аразынга кайы-кайызының идегежир чоруунуң баштайгы базымы, идишкини болур болгаш болганда-даа турар ужурлуг. Ол шенелделерни бүгү черлерге соксадыр чорук улустар аразының байдалынга ниитизи-биле ол-ла дорааан эң-не чаагай саңлдарны чедирген турар ийик. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр чорук кижи төөлгетенни дүвүредип турар атомнуг дайынның айылын эвээжеткен, улустар аразының, бирги эвлчегде чепсегленишкиннерни дүжүреринин өске айтырыгларын шиитпирлээринче орукту ажыткан турар ийик.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектин шенелделерин соксадырының соругазын амгы үениң эн-не өөй келген болгаш далаштыг негелдези кылдыр Совет Чазактың санап көрүп турарының чылдагаанары шак ындыг-дыр, эштер депутаттар. Ядролуг чепсектиң шенелделерин соңгаарладыышкын чокка соксадыр дугайында айтырыг болза, күрүнелериниң эң бедик деннелге болур чөвүлел хуралынга чугаалажып көөр кылдыр ССРЭ-ниң Чазааның саналдап турары айтырыгларның аразында ынчангаш бирги черге туруп турар. Чепсегленишкиннерни дүжүреринин өске арткан айтырыгларын улуг күрүнелер аразынга дугуржул алырын манавайн, шенелделерни соксадырының айтырымын бирги эвлчегде тускай чугаалажып көөрүн Совет Чазак саналдап турар.

Шенелделерни шуут болгаш чугаа чокка соксадырынга чөпшээрежирининге белениин АКШ болгаш Великобратания бир тээ, илергейлевээн төлээде, шенелделерни 2—3 чыл хуусаалыг кылдыр түр када-даа болза соксадырын, ол үениң иштинде улустар аразының байдалы экижий бээрге, ук айтырыгны, а ол ышкаш ядролуг чепсекти ажыглаарын база бүдүрерин хорутдаарының бүгү айтырыын шуут үзе шиитпирлээр дугайында дугуржулга чедип алдының чадавас деп санап көрбүшаан, моон мурнунда саналдаан турган бис.

АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактары ол саналга чүү деп харыылаанын?

Шенелделерни соксадыр дугайында совет саналга ажыы-биле удурланыр деп шиитпирлевейн, олар ук саналды боттандырарының оруунга моондактарны улаштыр-улаштыр салбышаан, шаптыктаарының аргазын шилип алганнар. Чижээ, шенелделерни соксадырын талакы күрүнелер чепсегленишкиннерни дүжүреринин бир азы өске айтырының талазы-биле дугуржулганы чедип алырынга доцнаштырып келгеннер, ынчаарга шенелделерни соксадыр дугайында дугуржул алырынга бодаарга ол күрүнелериниң туружунуң ужурунда чөпшээрежилгени чедип алыры канчап-даа нарын айтырыгларның дугайында чугаа чоруп келген.

Шенелделерни соксадыр дугайында ССРЭ-ниң саналын КНО-нуң органнарынга, оон иштинде Бол Ассамблеяга база чугаалажып көрген. Ол айтырыгның талазы-биле АКШ-тың база Великобританияның чазактарының туружу аңаа база илереп келген. Ядролуг шенелделерни соңгаарладыышкын чокка соксадыр дугайында саналды чогумчалыг деп көрүп турарын барык бүгү төлээлер аас кырынга илергейлеп келгеннер, ындыг болза-даа, херек бадылаашкынга чүгле чедип келири билек-ле—АКШ-тан хамаарылгалыг, ылаңгыя барының талакы күрүнелериниң тургусканы янзы-бүрү шериг блоктарының талазы-биле хүлээлгелерге доңнашкан эдаан хөй чурттарның төлээлериниң холдары АКШ-тың эдээни турушка удур бадылаарынче көдүрүлбейн келген.

Оон түннелинде ядролуг чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрер талазы-биле чарыш болгаш аңаа капсырыштыр ол чепсектиң шенелде чазылдырыышкыннары үүгле соксаваан эвес, харын улам-на калбарып турар, ол чорук даарта хүнгүзү дээш улустарның дүвүреэзинин хүн-бүрүде күштелдирин турар. Бодунуң дараалашказының аайы-биле хөй-хөй кижилерге ам билдингир апарган мөөгү хевирлиг булут Оожум океанның ортулуктарының кырынга кажан көдүрүп үнүп келген санында-ла, Маршал ортулуктарының, Японияның болгаш Оожум океанның бассейнинин өске-даа чурттарының чурттакчылары кандыг-даа каразыышкын чок чораан япон балыкчыларының кырынга америк водородтуг бомбаның шенеделиниң түннелинде дүшкен радиоактивтиг чалгыг оларга айылды таварыштырытпас ирги бе деп, килецнээшкин-биле бодап турарлар. Ядролуг чепсектиң шенелделериниден ойталаар хөөн чок чазактарның болгаш ол шенелделерни канчаар көрүп турарын илгда-ла илергейлээн делегейниң хөй-ниитизиниң саналоналының аразында чөрүдээ улам-на күштелип, улам-на ханылаан турар.

Ындыг чепсектиг бүгү күрүнелер шенелделерни соксаткан турзуь дээш социалистиг бүгү чурттарның улустары, парламентилери болгаш чазактагы демисежип турар. Ядролуг шенелделерни соксадырын Индияның чазаа болгаш улузу шиитпирлии-биле база туруштуу-биле саналдап турар. Ук саналды ол азы өске хевир-биле Индонезияның, Японияның, Бирманың, Цейлонуң, Каттышкан Араб Республиканың, Пакистанның, Иранның, Швецияның, Норвегияның, Данияның, Финляндияның, Мексиканың болгаш өске-даа хөй-хөй чурттарның чазактары база деткээннер. Индонезияның, Бирманың, Японияның парламентилери ядролуг шенелделерни соксадырынче база кыйгырганнар.

Атомнуг чепсектиг капиталистиг чурттарның улустары база-ла киржилге чок артпайн турарлар. Ядролуг шенелделерге удурланыышкыннарны Великобританияда чонуң эн-не калбак массалары, социал болгаш политиктиг эн-не янзы-бүрү бөлүктер илергейлеп турарлар. Ол шимчээшкиниң калбарыышкынының дугайын тредюнионнерлериниң Британ конгреси ышкаш ындыг массалыг организациялар боттарының удуртукчу органнарынга баштадып алгаш, ук шимчээшкинге каттыжып киргени чугаалап турар. Үргүлчүлеп турар ядролуг шенелделер, ол чепсектиң улам-на чаа хевирлерин чогаадып турары англичаннарны дүвүреткени бистерге, совет кижилерге билдингир. Бүгү чурттарга айыылдыг ядролуг эңдере чепсегленишкин ылаңгыя улуг эвес девискээрлиг, сырый чурттакчы чонуг, Великобритания ышкаш ындыг күрүнелерге өлүмнүг айыыл болур.

Ядролуг шенелделерни соксадырын негээн чугаа-үннер Американың Каттышкан Штаттарында база улам дыңзыг дыңналып турар. Бо айтырыгның талазы-биле Совет Эвилели-биле база Англия-биле дугуржулганы кылырынче кыйгырыгларны АКШ-тың сураглыг политиктиг болгаш хөй-ниити хөй-хөй ажылдакчылары, профэвилелдери, студентилериниң коллективтери, америк өске-даа организациялар кылып турар.

Бүгү чугаалаттынган үүлдерни түннеп көрбүшаан, атомнуг болгаш водородтуг чепсектин шенелделерин соксадырының соругазы соңгаарладыышкын чок шиитпирни үүгле негеп турар эвес, харын ол айтырыг адактың сөөлүнде шиитпирлеттинген гурарынга улустар аразының эргежок чугула байдалдары амгы үеде бар болуп турар дээрзин демдеглеп болур.

(Уланчызы 3-ну арында).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министри А. А. ГРОМЫКОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

(Төнчүзү).

Ядролуг шенелделерни соксадырынче бүгү-ниитиниң негелдезинге барыын талакы күрүнелериң чазактарының оон ыңай удурланыш албас апаар үеи ыраң әвес ышкаш-тыр.

Ынчангаш, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин бүгү-ле черлерге соксадырын чедип алыр төлөде, күчүлүг чаа-чаа күжениишкиннер амгы үеде эргежок чугула.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында антырыгны чаңгыс удаа әвес чугаалажып көрүп келген ССРЭ-ниң Дээди Соведи бо айтырыгнын талазы-биле өске күрүнелер-биле дугуржулганы чедип алырынче угланган Совет Чазактың политиказын база практиктиг хемчегелерин чүүлдүг деп көөр болгаш бо угланыышкына оон күжениишкиннеринге бүгү тала-биле деткимчени көргүзер дээрзин ССРЭ-нің Министрлер Чөвүлели идеген тур. Атомнуг дайынның айыылындан кижи төрелгенин чайладырының улуг сорулгазын чедип алырына бүгү тала-биле идигни бээринче чүткүвүшаан, ол орукка баштайгы базым кылдыр Совет Эвилели атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин чорударын чаңгыс таланың чурумун өзүгаар соксаткан турар дугайында саналды ССРЭ-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөр кылдыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирип турар.

Бо саналды киирерде Совет Чазак болза, бүгү чурттарда хөй-хөй миллион кижилериң күзел-соруунга дүгжүп турар Совет Эвилелиниң бо чаагай эгелевин чоруу улустар аразының бүгү байдалын эки-жидиринге идигни бээр, ядролуг чепсектиг болгаш оон шенелделерин чорудып турар өске күрүнелериң талазындан чогуур үнелээшкинни алыр дээрзин удуртулга болдурган. Бир әвес ол күрүнелер, тодаргайларга Американың Каттышкан Штаттары болгаш Великобритания Совет Эвилелиниң шиитпиринге каттыжып, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында шиитпирни боттарының әәлчәнде хүлээп алыр болза, бистиң хүннеривисте улустарны ханызыбиле дүвүредип турар айтырыг адактың сөөлүнде шиитпирлеттинер: ядролуг чепсектиң шенелделиг чазылдырыышкынын бүгү-ле черлерге, кезээде соксаткан турар.

Ядролуг чепсектиг чурттарның чазактары ССРЭ-ниң эгелекчи чоруун бир әвес деткивейн, а атомнуг болгаш водородтуг чепсекти мурнуку хевээр чазылдырарыбиле харыылаар болза, ядролуг шенелделериң дугайында моон соңгааргы айтырыгга Совет Эвилели бодунуң айыыл чок чоруунун эрге-ажынга дүүштүр хөделир апаар дээрзи билдингир.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче чүткүвүшаан база бүгү күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ доктуннаарының принциптин удуртулга болдурбушаан, Совет Эвилели бодунуң Чепсектиг Күштериг болгаш чепсегленишкиннерин кызырар талазы-биле чаңгыс талалыг чурум өзүгаар хемчегелерни чаңгыс әвес удаа ап келген. Улустар аразының керээлериңе дүүштүр даштыкы күрүнелериң девискээрлериңе бар турган шериг базаларындан ССРЭ дайын сөөлүндеги чылдарда эки-тура-биле ойталаан. 1955 чылдан 1957 чылга чедир Совет Чепсектиг Күштерден 1. 840 муң кижини кызырган, а ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Доктаалың өзүгаар 300 муң кижини кызырары—чаа кызырылда амгы үеде дооступ турар.

Ындыг түрбүже, соңгу атлантика блогунда кирип турар күрүнелер шак ындыг ажыл-херектер-биле аңаа харыылаваннар, а боттарының бүгү политиказын дайын белеткелдерин күштелдиреринче үндезилеп турганы турарын сеткил хомудаашкын-биле демдеглээр херек. Ол дайын белеткелдеринге кирип дыртырган чурттарның улустарын Барыын Европада бодунуң «әвилелчилериниң» черинде АКШ-тың тургузуп турары ракета базаларынга «кады кылыр контрольдуң» дугайы дээр ындыг хоозун чугаа ышкаш меге нүгүлдериңи дузазы-биле оожуктурарын оралдажып турарлар. НАТО-нуң политиказын тодаргайлап турар бөлүктер бир әвес атомнуг дайынны өскүдүптер болза, америк ракеталарны, чижээ Англияның, ГФР-ниң азы Голландияның девис кээринден салып үндүреринге азы ол-ла девисээрде ужуп турар америк бомбардировщиктериңи кырында чүдүрген ядролуг бомбаларны октаарынга ук чурттарның чазактарының болгаш парламентилериниң чөпшээрежилгези азы чөпшээрешпези кандыг-бир роль ойнаар дээрзинге шынаа-ла кижи бүзүреп болур-даа чүве ышкаш.

Чепсегленишкиннерни дүжүрер херекти моон соңгаар-даа Совет Эвилели часкаан боттандырар, а барыын талакы күрүнелер ол-ла үеде боттарының чепсегленишкиннерин күштелдирер деп ол бүгү дайын белеткелдериниң организакчылары бир әвес ынчаар кордаар болза, ол дээрге алдгалдыг кордаашкыннар дээрзин дорт чугаалаар херек, эштер депутаттар. Чепсегленишкиннерни дүжүрери дээрге, бүгү чурттарның айыыл чок болур чоруун барымдаалап көрбүшаан, үүгле ак-сеткилдиг дугуржуп алыышкына үндешпелеттинип болур. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин чаңгыс талалап ССРЭ-ге соксадыр дугайында саналды ССРЭ-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөр кылдыр Совет Чазак идип үндүроүпзаан, оон-биле чергелештир ол шиитпирге АКШ болгаш Великобритания каттыжар болгаш ядролуг эңдере чепсегленишкиннерни кызыгаарлаарының база атомнуг дайынның айыылын әвәәжедириниң хөрөөнге боттарының талазындан салыышкынны киирер дээрзин манап турар ужуру шак ында.

Тайбыңның салым-чолун оваарбайн барып болбас болгаш дайынның халаптыг уржуун болдурбазына бүгү-ле түүлдерни кылырын улуг, биче күрүнелериң чазактарына хүлээдип турар кыдыр шак ынчаар нарыыдаан байдалды угаангыр өзүбиле медереп билип шыдаар күштер Барыын чүкте тыпты бээр дээрзинге бүзүреп турар бис.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның аразына дугуржулга улустар аразының харылзааларының бүгү хөгжүлдезинге кайы хире хандыр сазылдарны чедирген турарын билип алыры берге әвес. Амгы дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш чепсектиң бүгү хевирлериниң эңдере бүлүрүүшкүнүүнүң байдалдарында айыылдыг дайын белеткелдерин кызыгаарлаар угланыышкына улуг күрүнелериң кады ап чорудар практиктиг базымы—шынаа-ла улуг ужур-дузалыг болур ийик. Күрүнелер аразында идегежир чоруктуг болгаш тайбың кады ажылдажылганы быжыглаарының талазынче улустар аразының харылзааларында эргилдениң чедип келгениниң херечизи кыдыр ону улустар үнелеп көрген турар ийик. Ядролуг чепсектиг шенелделерин бүгү-ле черлерге соксадыры шак ындыг эргилдеге өгени салыр дээрзинге Совет Чазак бүзүреп турар.

Эштер депутаттар!

Делегейни шуут удурланыышкак угланыышынче: күрүнелериң аразында бүзүрежир чоруктуг быжыглаарынче әвес, а бүзүрешпес болгаш өскөннешкек чоруктуг чидиглендиреринче, ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадырынче әвес, а ону улам ыңай үрдүлдүреринче, тайбынче әвес, а дайынче чүткүдүп турар күштер делегей кырында хөделип турар болган ужурунда улустар аразында байдалды кадыкшыдар талазы-биле идепкейлиг хемчегелериң эргежок чугулазы улам негеттинип турар.

Чоокта чаа Германияның Федеративтиг Республиказының бундестагынга чазак партияларының бадыраашкыннары-биле хүлээп алдынган шиитпир ол күштериң ажыл-чорудулгазының дугайын өзүгелдин-биле сагындырган, ол шиитпир өарынын-герман чепсектиг күштерни атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээриниң бүрүн эргезин ГФР-ниң чазаанга берип турар. Ынчангаш ам безин барыын-герман милитаристер атомнуг бомбаларны болгаш ракеталарны атлантика ологунуң талазы-биле бодунуң өөрүүн чаагай чоруу кылдыр чепсеглээр чоруктуг боттары ап турарын ажыы-биле чарлаваннар.

ГФР-ниң чазаанын алган ол базымының айыылдыын чедир үнелевес болза, чгик бодал болур ийик. Барыын Германияның даштыкы политиказын башкарын турар бөлүктер ол чуртту гитлерлиг Германияның чоруп турган ол-ла өлүмнүг оруубиле көзүлдүр-ле аппар чыдар. Барыын Германияның удуртукчу политиктиг болгаш шериг бөлүктеринде улуг сазылдарны ажыглап турар ол-ла күштер боттарының үезинде Гитлерни эрге-чагыргага киирген болгаш оон кемниг үүлгедиглериниң киржикчилери болган деп чүве билдингир. ГФР дээрге, Европада амгы кызыгаарларны өскерттирин чедип алыр дээр чазактыг карачаңгыс европейжи күрүне болур дугайын уттуп болбас. Ындыг байдалдарда өарыын-герман шеригни атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээриниң бодалын канчаар деңзилеп көрүп болурул? Ону европа улустарынга, хамыктың мурнунда Германияның кожаларынга кыйгырыг кылдыр чүгле ынчаар деңзилеп көрүп болур.

Боттарының хөделишкиннерин дугларын оралдашпышаан, ГФР-ниң амгы политиказының удуртукчулары ССРЭ-ниң талазындан «халдаашкынның айыылының» дугайында болгаш делегей коммунизминиң кыжаныышкынының» дугайында хоозун бодалдарны чулчуруп турарлар. Совет Эвилелинге өөрөөнешкек чоруктуң хораны-биле немецтериң бодал сагыжын база катап хораниза-рын оралдажып турар, ындыг чоруктуг гитлерлиг Германияга шагда-ла кылын турган болгай. Гитлержилер делегейниң ийиги дайынын өскүдүп үндүреринге боттарының белеткелин антикоммунистиг пропаганданың шуугаазыны-биле болгаш дүүрөзинин-оиле чорудуп турганын билир силер. Ол пропаганда болуп мегелеткен күрүнелер гитлержилериниң агрессиязының бирги чижи болганнар.

Барыын Германияны атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээр дугайында айтырыгны чугаалажып көрген барыын-герман бундестагтың сөөлгү сессиязынга атомнуг болгаш ракеталыг чепсектиг шенелделериниң чаңгыс талалап ССРЭ-ге соксадыр дугайында саналды ССРЭ-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөр кылдыр Совет Чазак идип үндүроүпзаан, оон-биле чергелештир ол шиитпирге АКШ болгаш Великобритания каттыжар болгаш ядролуг эңдере чепсегленишкиннерни кызыгаарлаарының база атомнуг дайынның айыылын әвәәжедириниң хөрөөнге боттарының талазындан салыышкынны киирер дээрзин манап турар ужуру шак ында.

Тайбыңның салым-чолун оваарбайн барып болбас болгаш дайынның халаптыг уржуун болдурбазына бүгү-ле түүлдерни кылырын улуг, биче күрүнелериң чазактарына хүлээдип турар кыдыр шак ынчаар нарыыдаан байдалды угаангыр өзүбиле медереп билип шыдаар күштер Барыын чүкте тыпты бээр дээрзинге бүзүреп турар бис.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг шенелделерин соксадыр дугайында ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның аразына дугуржулга улустар аразының харылзааларының бүгү хөгжүлдезинге кайы хире хандыр сазылдарны чедирген турарын билип алыры берге әвес. Амгы дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш чепсектиң бүгү хевирлериниң эңдере бүлүрүүшкүнүүнүң байдалдарында айыылдыг дайын белеткелдерин кызыгаарлаар угланыышкына улуг күрүнелериң кады ап чорудар практиктиг базымы—шынаа-ла улуг ужур-дузалыг болур ийик. Күрүнелер аразында идегежир чоруктуг болгаш тайбың кады ажылдажылганы быжыглаарының талазынче улустар аразының харылзааларында эргилдениң чедип келгениниң херечизи кыдыр ону улустар үнелеп көрген турар ийик. Ядролуг чепсектиг шенелделерин бүгү-ле черлерге соксадыры шак ындыг эргилдеге өгени салыр дээрзинге Совет Чазак бүзүреп турар.

Эштер депутаттар!

Делегейни шуут удурланыышкак угланыышынче: күрүнелериң аразында бүзүрежир чоруктуг быжыглаарынче әвес, а бүзүрешпес болгаш өскөннешкек чоруктуг чидиглендиреринче, ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадырынче әвес, а ону улам ыңай үрдүлдүреринче, тайбынче әвес, а дайынче чүткүдүп турар күштер делегей кырында хөделип турар болган ужурунда улустар аразында байдалды кадыкшыдар талазы-биле идепкейлиг хемчегелериң эргежок чугулазы улам негеттинип турар.

Чоокта чаа Германияның Федеративтиг Республиказының бундестагынга чазак партияларының бадыраашкыннары-биле хүлээп алдынган шиитпир ол күштериң ажыл-чорудулгазының дугайын өзүгелдин-биле сагындырган, ол шиитпир өарынын-герман чепсектиг күштерни атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээриниң бүрүн эргезин ГФР-ниң чазаанга берип турар. Ынчангаш ам безин барыын-герман милитаристер атомнуг бомбаларны болгаш ракеталарны атлантика ологунуң талазы-биле бодунуң өөрүүн чаагай чоруу кылдыр чепсеглээр чоруктуг боттары ап турарын ажыы-биле чарлаваннар.

ГФР-ниң чазаанын алган ол базымының айыылдыын чедир үнелевес болза, чгик бодал болур ийик. Барыын Германияның даштыкы политиказын башкарын турар бөлүктер ол чуртту гитлерлиг Германияның чоруп турган ол-ла өлүмнүг оруубиле көзүлдүр-ле аппар чыдар. Барыын Германияның удуртукчу политиктиг болгаш шериг бөлүктеринде улуг сазылдарны ажыглап турар ол-ла күштер боттарының үезинде Гитлерни эрге-чагыргага киирген болгаш оон кемниг үүлгедиглериниң киржикчилери болган деп чүве билдингир. ГФР дээрге, Европада амгы кызыгаарларны өскерттирин чедип алыр дээр чазактыг карачаңгыс европейжи күрүне болур дугайын уттуп болбас. Ындыг байдалдарда өарыын-герман шеригни атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээриниң бодалын канчаар деңзилеп көрүп болурул? Ону европа улустарынга, хамыктың мурнунда Германияның кожаларынга кыйгырыг кылдыр чүгле ынчаар деңзилеп көрүп болур.

Боттарының хөделишкиннерин дугларын оралдашпышаан, ГФР-ниң амгы политиказының удуртукчулары ССРЭ-ниң талазындан «халдаашкынның айыылының» дугайында болгаш делегей коммунизминиң кыжаныышкынының» дугайында хоозун бодалдарны чулчуруп турарлар. Совет Эвилелинге өөрөөнешкек чоруктуң хораны-биле немецтериң бодал сагыжын база катап хораниза-рын оралдажып турар, ындыг чоруктуг гитлерлиг Германияга шагда-ла кылын турган болгай. Гитлержилер делегейниң ийиги дайынын өскүдүп үндүреринге боттарының белеткелин антикоммунистиг пропаганданың шуугаазыны-биле болгаш дүүрөзинин-оиле чорудуп турганын билир силер. Ол пропаганда болуп мегелеткен күрүнелер гитлержилериниң агрессиязының бирги чижи болганнар.

Барыын Германияны атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээр дугайында айтырыгны чугаалажып көрген барыын-герман бундестагтың сөөлгү сессиязынга атомнуг болгаш ракеталыг чепсектиг шенелделериниң чаңгыс талалап ССРЭ-ге соксадыр дугайында саналды ССРЭ-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөр кылдыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирип турар.

Бо саналды киирерде Совет Чазак болза, бүгү чурттарда хөй-хөй миллион кижилериң күзел-соруунга дүгжүп турар Совет Эвилелиниң бо чаагай эгелевин чоруу улустар аразының бүгү байдалын эки-жидиринге идигни бээр, ядролуг чепсектиг болгаш оон шенелделерин чорудып турар өске күрүнелериң талазындан чогуур үнелээшкинни алыр дээрзин удуртулга болдурган. Бир әвес ол күрүнелер, тодаргайларга Американың Каттышкан Штаттары болгаш Великобритания Совет Эвилелиниң шиитпиринге каттыжып, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында шиитпирни боттарының әәлчәнде хүлээп алыр болза, бистиң хүннеривисте улустарны ханызыбиле дүвүредип турар айтырыг адактың сөөлүнде шиитпирлеттинер: ядролуг чепсектиң шенелделиг чазылдырыышкынын бүгү-ле черлерге, кезээде соксаткан турар.

Ядролуг чепсектиг чурттарның чазактары ССРЭ-ниң эгелекчи чоруун бир әвес деткивейн, а атомнуг болгаш водородтуг чепсекти мурнуку хевээр чазылдырарыбиле харыылаар болза, ядролуг шенелделериң дугайында моон соңгааргы айтырыгга Совет Эвилели бодунуң айыыл чок чоруунун эрге-ажынга дүүштүр хөделир апаар дээрзи билдингир.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче чүткүвүшаан база бүгү күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ доктуннаарының принциптин удуртулга болдурбушаан, Совет Эвилели бодунуң Чепсектиг Күштериг болгаш чепсегленишкиннерин кызырар талазы-биле чаңгыс талалыг чурум өзүгаар хемчегелерни чаңгыс әвес удаа ап келген. Улустар аразының керээлериңе дүүштүр даштыкы күрүнелериң девискээрлериңе бар турган шериг базаларындан ССРЭ дайын сөөлүндеги чылдарда эки-тура-биле ойталаан. 1955 чылдан 1957 чылга чедир Совет Чепсектиг Күштерден 1. 840 муң кижини кызырган, а ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Доктаалың өзүгаар 300 муң кижини кызырары—чаа кызырылда амгы үеде дооступ турар.

Ындыг түрбүже, соңгу атлантика блогунда кирип турар күрүнелер шак ындыг ажыл-херектер-биле аңаа харыылаваннар, а боттарының бүгү политиказын дайын белеткелдерин күштелдиреринче үндезилеп турганы турарын сеткил хомудаашкын-биле демдеглээр херек. Ол дайын белеткелдеринге кирип дыртырган чурттарның улустарын Барыын Европада бодунуң «әвилелчилериниң» черинде АКШ-тың тургузуп турары ракета базаларынга «кады кылыр контрольдуң» дугайы дээр ындыг хоозун чугаа ышкаш меге нүгүлдериңи дузазы-биле оожуктурарын оралдажып турарлар. НАТО-нуң политиказын тодаргайлап турар бөлүктер бир әвес атомнуг дайынны өскүдүптер болза, америк ракеталарны, чижээ Англияның, ГФР-ниң азы Голландияның девис кээринден салып үндүреринге азы ол-ла девисээрде ужуп турар америк бомбардировщиктериңи кырында чүдүрген ядролуг бомбаларны октаарынга ук чурттарның чазактарының болгаш парламентилериниң чөпшээрежилгези азы чөпшээрешпези кандыг-бир роль ойнаар дээрзинге шынаа-ла кижи бүзүреп болур-даа чүве ышкаш.

Чепсегленишкиннерни дүжүрер херекти моон соңгаар-даа Совет Эвилели часкаан боттандырар, а барыын талакы күрүнелер ол-ла үеде боттарының чепсегленишкиннерин күштелдирер деп ол бүгү дайын белеткелдериниң организакчылары бир әвес ынчаар кордаар болза, ол дээрге алдгалдыг кордаашкыннар дээрзин дорт чугаалаар херек, эштер депутаттар. Чепсегленишкиннерни дүжүрери дээрге, бүгү чурттарның айыыл чок болур чоруун барымдаалап көрбүшаан, үүгле ак-сеткилдиг дугуржуп алыышкына үндешпелеттинип болур. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин чаңгыс талалап ССРЭ-ге соксадыр дугайында саналды ССРЭ-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөр кылдыр Совет Чазак идип үндүроүпзаан, оон-биле чергелештир ол шиитпирге АКШ болгаш Великобритания каттыжар болгаш ядролуг эңдере чепсегленишкиннерни кызыгаарлаарының база атомнуг дайынның айыылын әвәәжедириниң хөрөөнге боттарының талазындан салыышкынны киирер дээрзин манап турар ужуру шак ында.

Тайбыңның салым-чолун оваарбайн барып болбас болгаш дайынның халаптыг уржуун болдурбазына бүгү-ле түүлдерни кылырын улуг, биче күрүнелериң чазактарына хүлээдип турар кыдыр шак ынчаар нарыыдаан байдалды угаангыр өзүбиле медереп билип шыдаар күштер Барыын чүкте тыпты бээр дээрзинге бүзүреп турар бис.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг шенелделерин соксадыр дугайында ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның аразына дугуржулга улустар аразының харылзааларының бүгү хөгжүлдезинге кайы хире хандыр сазылдарны чедирген турарын билип алыры берге әвес. Амгы дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш чепсектиң бүгү хевирлериниң эңдере бүлүрүүшкүнүүнүң байдалдарында айыылдыг дайын белеткелдерин кызыгаарлаар угланыышкына улуг күрүнелериң кады ап чорудар практиктиг базымы—шынаа-ла улуг ужур-дузалыг болур ийик. Күрүнелер аразында идегежир чоруктуг болгаш тайбың кады ажылдажылганы быжыглаарының талазынче улустар аразының харылзааларында эргилдениң чедип келгениниң херечизи кыдыр ону улустар үнелеп көрген турар ийик. Ядролуг чепсектиг шенелделерин бүгү-ле черлерге соксадыры шак ындыг эргилдеге өгени салыр дээрзинге Совет Чазак бүзүреп турар.

Эштер депутаттар!

Делегейни шуут удурланыышкак угланыышынче: күрүнелериң аразында бүзүрежир чоруктуг быжыглаарынче әвес, а бүзүрешпес болгаш өскөннешкек чоруктуг чидиглендиреринче, ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадырынче әвес, а ону улам ыңай үрдүлдүреринче, тайбынче әвес, а дайынче чүткүдүп турар күштер делегей кырында хөделип турар болган ужурунда улустар аразында байдалды кадыкшыдар талазы-биле идепкейлиг хемчегелериң эргежок чугулазы улам негеттинип турар.

Чоокта чаа Германияның Федеративтиг Республиказының бундестагынга чазак партияларының бадыраашкыннары-биле хүлээп алдынган шиитпир ол күштериң ажыл-чорудулгазының дугайын өзүгелдин-биле сагындырган, ол шиитпир өарынын-герман чепсектиг күштерни атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээриниң бүрүн эргезин ГФР-ниң чазаанга берип турар. Ынчангаш ам безин барыын-герман милитаристер атомнуг бомбаларны болгаш ракеталарны атлантика ологунуң талазы-биле бодунуң өөрүүн чаагай чоруу кылдыр чепсеглээр чоруктуг боттары ап турарын ажыы-биле чарлаваннар.

ГФР-ниң чазаанын алган ол базымының айыылдыын чедир үнелевес болза, чгик бодал болур ийик. Барыын Германияның даштыкы политиказын башкарын турар бөлүктер ол чуртту гитлерлиг Германияның чоруп турган ол-ла өлүмнүг оруубиле көзүлдүр-ле аппар чыдар. Барыын Германияның удуртукчу политиктиг болгаш шериг бөлүктеринде улуг сазылдарны ажыглап турар ол-ла күштер боттарының үезинде Гитлерни эрге-чагыргага киирген болгаш оон кемниг үүлгедиглериниң киржикчилери болган деп чүве билдингир. ГФР дээрге, Европада амгы кызыгаарларны өскерттирин чедип алыр дээр чазактыг карачаңгыс европейжи күрүне болур дугайын уттуп болбас. Ындыг байдалдарда өарыын-герман шеригни атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээриниң бодалын канчаар деңзилеп көрүп болурул? Ону европа улустарынга, хамыктың мурнунда Германияның кожаларынга кыйгырыг кылдыр чүгле ынчаар деңзилеп көрүп болур.

Боттарының хөделишкиннерин дугларын оралдашпышаан, ГФР-ниң амгы политиказының удуртукчулары ССРЭ-ниң талазындан «халдаашкынның айыылының» дугайында болгаш делегей коммунизминиң кыжаныышкынының» дугайында хоозун бодалдарны чулчуруп турарлар. Совет Эвилелинге өөрөөнешкек чоруктуң хораны-биле немецтериң бодал сагыжын база катап хораниза-рын оралдажып турар, ындыг чоруктуг гитлерлиг Германияга шагда-ла кылын турган болгай. Гитлержилер делегейниң ийиги дайынын өскүдүп үндүреринге боттарының белеткелин антикоммунистиг пропаганданың шуугаазыны-биле болгаш дүүрөзинин-оиле чорудуп турганын билир силер. Ол пропаганда болуп мегелеткен күрүнелер гитлержилериниң агрессиязының бирги чижи болганнар.

Барыын Германияны атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээр дугайында айтырыгны чугаалажып көрген барыын-герман бундестагтың сөөлгү сессиязынга атомнуг болгаш ракеталыг чепсектиг шенелделериниң чаңгыс талалап ССРЭ-ге соксадыр дугайында саналды ССРЭ-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөр кылдыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирип турар.

Бо саналды киирерде Совет Чазак болза, бүгү чурттарда хөй-хөй миллион кижилериң күзел-соруунга дүгжүп турар Совет Эвилелиниң бо чаагай эгелевин чоруу улустар аразының бүгү байдалын эки-жидиринге идигни бээр, ядролуг чепсектиг болгаш оон шенелделерин чорудып турар өске күрүнелериң талазындан чогуур үнелээшкинни алыр дээрзин удуртулга болдурган. Бир әвес ол күрүнелер, тодаргайларга Американың Каттышкан Штаттары болгаш Великобритания Совет Эвилелиниң шиитпиринге каттыжып, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында шиитпирни боттарының әәлчәнде хүлээп алыр болза, бистиң хүннеривисте улустарны ханызыбиле дүвүредип турар айтырыг адактың сөөлүнде шиитпирлеттинер: ядролуг чепсектиң шенелделиг чазылдырыышкынын бүгү-ле черлерге, кезээде соксаткан турар.

Ядролуг чепсектиг чурттарның чазактары ССРЭ-ниң эгелекчи чоруун бир әвес деткивейн, а атомнуг болгаш водородтуг чепсекти мурнуку хевээр чазылдырарыбиле харыылаар болза, ядролуг шенелделериң дугайында моон соңгааргы айтырыгга Совет Эвилели бодунуң айыыл чок чоруунун эрге-ажынга дүүштүр хөделир апаар дээрзи билдингир.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче чүткүвүшаан база бүгү күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ доктуннаарының принциптин удуртулга болдурбушаан, Совет Эвилели бодунуң Чепсектиг Күштериг болгаш чепсегленишкиннерин кызырар талазы-биле чаңгыс талалыг чурум өзүгаар хемчегелерни чаңгыс әвес удаа ап келген. Улустар аразының керээлериңе дүүштүр даштыкы күрүнелериң девискээрлериңе бар турган шериг базаларындан ССРЭ дайын сөөлүндеги чылдарда эки-тура-биле ойталаан. 1955 чылдан 1957 чылга чедир Совет Чепсектиг Күштерден 1. 840 муң кижини кызырган, а ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Доктаалың өзүгаар 300 муң кижини кызырары—чаа кызырылда амгы үеде дооступ турар.

Ындыг түрбүже, соңгу атлантика блогунда кирип турар күрүнелер шак ындыг ажыл-херектер-биле аңаа харыылаваннар, а боттарының бүгү политиказын дайын белеткелдерин күштелдиреринче үндезилеп турганы турарын сеткил хомудаашкын-биле демдеглээр херек. Ол дайын белеткелдеринге кирип дыртырган чурттарның улустарын Барыын Европада бодунуң «әвилелчилериниң» черинде АКШ-тың тургузуп турары ракета базаларынга «кады кылыр контрольдуң» дугайы дээр ындыг хоозун чугаа ышкаш меге нүгүлдериңи дузазы-биле оожуктурарын оралдажып турарлар. НАТО-нуң политиказын тодаргайлап турар бөлүктер бир әвес атомнуг дайынны өскүдүптер болза, америк ракеталарны, чижээ Англияның, ГФР-ниң азы Голландияның девис кээринден салып үндүреринге азы ол-ла девисээрде ужуп турар америк бомбардировщиктериңи кырында чүдүрген ядролуг бомбаларны октаарынга ук чурттарның чазактарының болгаш парламентилериниң чөпшээрежилгези азы чөпшээрешпези кандыг-бир роль ойнаар дээрзинге шынаа-ла кижи бүзүреп болур-даа чүве ышкаш.

Чепсегленишкиннерни дүжүрер херекти моон соңгаар-даа Совет Эвилели часкаан боттандырар, а барыын талакы күрүнелер ол-ла үеде боттарының чепсегленишкиннерин күштелдирер деп ол бүгү дайын белеткелдериниң организакчылары бир әвес ынчаар кордаар болза, ол дээрге алдгалдыг кордаашкыннар дээрзин дорт чугаалаар херек, эштер депутаттар. Чепсегленишкиннерни дүжүрери дээрге, бүгү чурттарның айыыл чок болур чоруун барымдаалап көрбүшаан, үүгле ак-сеткилдиг дугуржуп алыышкына үндешпелеттинип болур. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин чаңгыс талалап ССРЭ-ге соксадыр дугайында саналды ССРЭ-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөр кылдыр Совет Чазак идип үндүроүпзаан, оон-биле чергелештир ол шиитпирге АКШ болгаш Великобритания каттыжар болгаш ядролуг эңдере чепсегленишкиннерни кызыгаарлаарының база атомнуг дайынның айыылын әвәәжедириниң хөрөөнге боттарының талазындан салыышкынны киирер дээрзин манап турар ужуру шак ында.

Тайбыңның салым-чолун оваарбайн барып болбас болгаш дайынның халаптыг уржуун болдурбазына бүгү-ле түүлдерни кылырын улуг, биче күрүнелериң чазактарына хүлээдип турар кыдыр шак ынчаар нарыыдаан байдалды угаангыр өзүбиле медереп билип шыдаар күштер Барыын чүкте тыпты бээр дээрзинге бүзүреп турар бис.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиг шенелделерин соксадыр дугайында ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның аразына дугуржулга улустар аразының харылзааларының бүгү хөгжүлдезинге кайы хире хандыр сазылдарны чедирген турарын билип алыры берге әвес. Амгы дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш чепсектиң бүгү хевирлериниң эңдере бүлүрүүшкүнүүнүң байдалдарында айыылдыг дайын белеткелдерин кызыгаарлаар угланыышкына улуг күрүнелериң кады ап чорудар практиктиг базымы—шынаа-ла улуг ужур-дузалыг болур ийик. Күрүнелер аразында идегежир чоруктуг болгаш тайбың кады ажылдажылганы быжыглаарының талазынче улустар аразының харылзааларында эргилдениң чедип келгениниң херечизи кыдыр ону улустар үнелеп көрген турар ийик. Ядролуг чепсектиг шенелделерин бүгү-ле черлерге соксадыры шак ындыг эргилдеге өгени салыр дээрзинге Совет Чазак бүзүреп турар.

Эштер депутаттар!

Делегейни шуут удурланыышкак угланыышынче: күрүнелериң аразында бүзүрежир чоруктуг быжыглаарынче әвес, а бүзүрешпес болгаш өскөннешкек чоруктуг чидиглендиреринче, ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадырынче әвес, а ону улам ыңай үрдүлдүреринче, тайбынче әвес, а дайынче чүткүдүп турар күштер делегей кырында хөделип турар болган ужурунда улустар аразында байдалды кадыкшыдар талазы-биле идепкейлиг хемчегелериң эргежок чугулазы улам негеттинип турар.

Чоокта чаа Германияның Федеративтиг Республиказының бундестагынга чазак партияларының бадыраашкыннары-биле хүлээп алдынган шиитпир ол күштериң ажыл-чорудулгазының дугайын өзүгелдин-биле сагындырган, ол шиитпир өарынын-герман чепсектиг күштерни атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээриниң бүрүн эргезин ГФР-ниң чазаанга берип турар. Ынчангаш ам безин барыын-герман милитаристер атомнуг бомбаларны болгаш ракеталарны атлантика ологунуң талазы-биле бодунуң өөрүүн чаагай чоруу кылдыр чепсеглээр чоруктуг боттары ап турарын ажыы-биле чарлаваннар.

ГФР-ниң чазаанын алган ол базымының айыылдыын чедир үнелевес болза, чгик бодал болур ийик. Барыын Германияның даштыкы политиказын башкарын турар бөлүктер ол чуртту гитлерлиг Германияның чоруп турган ол-ла өлүмнүг оруубиле көзүлдүр-ле аппар чыдар. Барыын Германияның удуртукчу политиктиг болгаш шериг бөлүктеринде улуг сазылдарны ажыглап турар ол-ла күштер боттарының үезинде Гитлерни эрге-чагыргага киирген болгаш оон кемниг үүлгедиглериниң киржикчилери болган деп чүве билдингир. ГФР дээрге, Европада амгы кызыгаарларны өскерттирин чедип алыр дээр чазактыг карачаңгыс европейжи күрүне болур дугайын уттуп болбас. Ындыг байдалдарда өарыын-герман шеригни атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээриниң бодалын канчаар деңзилеп көрүп болурул? Ону европа улустарынга, хамыктың мурнунда Германияның кожаларынга кыйгырыг кылдыр чүгле ынчаар деңзилеп көрүп болур.

Боттарының хөделишкиннерин дугларын оралдашпышаан, ГФР-ниң амгы политиказының удуртукчулары ССРЭ-ниң талазындан «халдаашкынның айыылының» дугайында болгаш делегей коммунизминиң кыжаныышкынының» дугайында хоозун бодалдарны чулчуруп турарлар. Совет Эвилелинге өөрөөнешкек чоруктуң хораны-биле немецтериң бодал сагыжын база катап хораниза-рын оралдажып турар, ындыг чоруктуг гитлерлиг Германияга шагда-ла кылын турган болгай. Гитлержилер делегейниң ийиги дайынын өскүдүп үндүреринге боттарының белеткелин антикоммунистиг пропаганданың шуугаазыны-биле болгаш дүүрөзинин-оиле чорудуп турганын билир силер. Ол пропаганда болуп мегелеткен күрүнелер гитлержилериниң агрессиязының бирги чижи болганнар.

Барыын Германияны атомнуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсеглээр дугайында айтырыгны чугаалажып көрген барыын-герман бундестагтың сөөлгү сессиязынга атомнуг болгаш ракеталыг чепсектиг шенелделериниң чаңгыс талалап ССРЭ-ге соксадыр дугайында саналды ССРЭ-ниң Дээди

МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

★ ★ ★

Сүт саалдазының учёду

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң бирги сүт-бараан фермазының учетчиги Биче-Шөй сүт саалдазының учедун тодаргай кылбайн турар. Саанчылар ам 46 инектерни саап турар. Февральның 20-ден 27-ге чедир саанчы бүрүзүнүң инек санындан хүннүң-не сагган сүдүн учетчик боду хемчээп көрбейн, чүгле саанчыларның боттарының аскыны барымдаалап хүлээп ап турган.

Шак ындыг харыысалга чок чөрүкту моон соңгаар канчап-даа болдурбас ужуруг. Саанчы бүрүзүнүң хүннүң-не инек санындан сагган сүдүн учетчик боду хемчээгеш тускай хүн демдеглелинге сүдүнүң хемчээлин бижиир хүлээлгелиг. Зоотехник эш Середкин сүт саалдазының хызаалдазын, моон учедун хынап көрбейн турар. Артель баштаар чери бирги фермада сүт саалдазының учедун үндезинни-биле өскүдер хемчеглерни алыр херек.

А. ДАРЖАЙ.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Өвүр районнуң «Совет Тыванның беш чылы» колхозунуң хой кадарчызы Аракчаанның кададында хой түлүк оолдап эгелээн. Төрүттүнген 284 хураганнар бүрүн камгалап алдынган.

Хоюнуң оолдаарынга ол эки белеткелдиг ужурашкан. 150 хураган кирер чаа кажааны тудуп, чылыглап алган. Күжү семис кыш ашкан хойларның чаш төлү шыырак эки доругун турар.

С. МААДЫР-ООЛ.

• • •

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң малчыннары кыштан малды чидириг чок ажырар дээш бүгү хемчеглерни ап келгеннер. Сагаачы, Биче-оолуг хойлары массалыы-биле оолдап эгелээн. Хар улуг, кыштың байдалы ширинин-даа болза оларның хойларында чидириг чок. Төрүттүнген чаш хураганнар бүрүн доругун турар.

Ч. ОЧУР.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хой кадарчызы Аранчаанның кадарганы хойлар оолдап эгелээн. Оолдаан 240 хойнуң хураганнары эки доругун турар.

К. СЕРИН.

• • •

Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң тудуг бригадазы эрткен чылын бүдүрүлге планында көрүнген тудугларны бүрүн күүсеткен. Колхозтуң тудугжулары ыяш белеткээр планны база чедишкинниг боттандырган.

Бо чылын бригада малчыннарга 25 чурттага бажыңнары кылыр тургаш, херек кырында 15 бажыңнарны тудуп дооскан. Ол ышкаш хой фермазының кыштагларында чаа 4 кажааларны немей кылган.

Д. ДЗЭРБЕК.

Малчынның чүткүлдүг күш-ажылы

Таңды районда Дзержинский аттыг колхозтуң сүт-бараан фермаларында инек массалыг оолдап турар. Төрүүр четкен инектерни таарымчалыг чемгербишаан, дүне болгаш хүндүе үргүлчү хайгаараан, чаш быыаларны шын өстүрүнге чугула кичээнгейни салып турар.

Төп сүт-бараан фермазында саалгы хүннерде 34 инектер төрээн, моон быыаалары бүрүн болгаш эки доругун турар. Бо талазы-биле ылаңгыя быыаа ажаакчыларының мергежилдиг ажылын маңнаа демдеглээри чугула.

Фермаларда саанчылар боттарында быыглаттынган инектерниң чаа төрүттүүген быыааларын 20 хонук чедир доругургаш, тускай ажаакчыга хүлээдип берип турар. Колхоз төвүнде ферманың быыаа ажаакчызы Думат Анай ол ажылында ам 7 чыл чедип турар. Бо аразында когаралдыг таварылга болбаан, моон ак-сеткилдиг күш-ажылын колхозчулар мактап турар.

Артель бүдүрүлгезинге ажылдавышаан, колхозта агрозоотехниктиг курска эш Анай үргүлчү өөренип, чаңгыс-даа кичээлден озалдаваан. Ол ышкаш зооветеринария ажылдакчылары-биле үргүлчү харылзаалыг, оларның сүмезин практикага ажыглап турар.

Бир кижи 20—25 быыааларны ажаап өстүрер чурумнуг, а эрткен чылдарда эш Анай ол хире санныгны азырап-даа келген. Бо хүннерде моон ажаалдазында 18 быыаалар бар. Бодунуң дуржулгазын, шыдаар аргалыын билгеш, эш Анай бо чылын 40 быыааларны хүлээп алыр күзелин илередип турар.

К. КАНЧЫЫР-ООЛ.

Хаван фермазында

Эзт бүдүрерин дүрген көвүдериннге болгаш хөй орулганы кинреринге хаван ажылы улуг ажыктыын практика көргүскен. Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң хаван фермазында 116 хаваннар бар. Моон иштинден төрүүр 8 хаваннарның 6-зы төрээн. Хаван ажаакчызы эш Белек төрээн хаваннарның өскүзинден-не 9 хаван оолдарын алган, төрүттүнген хаван оолдары шупту 59.

Төрээн хаваннарның, оларның чаш оолдарының хүн бүрүде чемгерилгези өскүзээн. Хаваннар тус-тус клетка-ларда турар. Хаван ажаакчылары кажаа иштин үргүлчү арыглап аштап, курраг саваңны хаваннар адаанга чаңып келген. Олар улуг хаваннарны кызыл-тас, арбайбиле, чаш хаван оолдарын сүт, бөдүүн далган, моон-даа өске янзы-бүрү чемнер-биле азырап турар.

Колхоз баштаар чери эш Белектиң чурттага-амыдыралынга чогуур дуза көргүзеринче сагыш салбаан. Ол ам-даа чурттага бажыңынга чединмээн, моон өөнүн ишти он ажыг кижи чаңгыс өгде сынмарлажып чурттап орар. Анда дуза көргүзериниң өйү келбээн чүве ирги бе?

Х. КАРА-ООЛ.

Аныяктар—мал ажылында

Пиитиниң малын менди болгаш хүр кыштагладыр сорулга-биле Чадаана хоорайның комсомол организациязы колхозтарже аныяктар бригадалары чорударын чугаалашкаш, 50 ажыг кижини үш колхозтарның фермаларынче үндүрген.

М. Хунажыктың удуртканы бөлүк аныяктар баштай «Большевик» колхозтуң Дөргүн фермазынга барган. Олар силосту ажыткаш, ону малга өөрттүп берген. Малчыннарга солун көнцерт база көргүскен.

Дараазында «Коммунизмче орук» колхозтуң үш фермаларынга барып, ында кажааларның иштин арыглаан. Анда бир удаа лекция база элээн кащ черлерге беседалар чоруткан.

Чаадаана хоорайның комсомол организациязының чоруткаңы малчыннарга дузалаар ол бригадалар районнуң өске-даа колхозтарында биче эвес ажылдарны кылып чоруп турар.

С. МОНГУШ.

Чаржып турар хойжуларда

«УТКА 25 чылы» совхозтуң мурнакчы хойжулары Балажык, Даваа олар бо чылын хой ажылынга улуг чедишкиннерлиг болур дээш боттарының аразында социалистиг чарыштыг ажылдан турарлар. Балажык болза төрүүр 100 хой бүрүзүнден 105 хураганны, бир хойдан-на 3,4 кг күүгү алыр дээш хойжу Даваны социалистиг чарышка кыйгырган. Бо кыйгырыгны Даваа хүлээп алгаш, бо ышкаш бедиткен хүлээлгени бодунга алган. Чарыштың чоруп турарын 10 хонук санында түүнеп турар.

Бо хойжуларның кададында хойлар массалыы-биле оолдап турар. Чарышка алган хүлээлгезин чедишкинниг күүседир дээш хойжулар кызымаккай ажылдап, төрүттүнген хураган бүрүзүн менди камгалап ап турар. Чижээ, Балажыктың коданындан чоокку үеге чедир 141 хой төрээн, оон 156 хураганны алган. Даваанның коданындан төрээн 107 хойлардан 108 хураганнар алдынган.

Төрүүр чоокшулаан хойларны эртен, кежээ тургузу азыраш, хүндүс одарладып кадарар, хураганнаан хойларны сиген, сула, силос, дус-биле тургузу азырап турар.

Д. ДОРЖУ.

Хойжунуң эки ажылы

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу эш Урбан ол районда кыштың байдалы бергедеп турза-даа, хойларны менди чыл ажырып турар.

Амгы үеде моон кададында хойларның иштинден 170 баш хой 170 хураганнарны төрээн. Олар шупту чидириг чокка ажаап алдынган. Ам 156 хой төрүүр. Оларның чаш төлүн база-ла менди ажаап алырын хойжу хүлээнип турар.

К НУРЗАТ.

Сарыг-Сеттиң № 3 магазинниң садыгжызы Н. А. Конавина 7 чыл садыглап, бүдүрүлге планын 100—110 хуу күүседип, мурнакчы ажыллап турар. Ол райкомнуң болгаш райкүүскомнуң хүндүлүг бижии-биле шаннаткан.

Чурукта: Н. А. Конавинаның ажылдап турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

Ильичиниң лампазы

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң баштаар чери электристанциязы тударын эрткен чылын шиитпирлээн. Тудугжумар электристанциязының тудуун эгелей берген.

Станцияның тудуунга 160 муң рубль көрүнген, херек кырында 90 муң рубльди чарыгдаан. Колхозта школа коллективи, көдээ интеллигенциялар тудугга кащ удаа шеф-биле дузалашканнар. Тудугжулар станцияның тудуун дооскаш, ажыглалга киирери-биле дужаган.

Чаа станцияга 80 аът күштүг «ТЗЛ» деп мотор-биле ажылдаар. Февраль айда колхозчу суурга Ильичиниң лампочкалары кыва берген. Станция ам үзүктелишкин чок эки ажылдап турар.

Д. ХЕРТЕК.

РАДИОЖУТТУНГАН

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң № 2 хову бригадазының турлаа суур болуп өзе берген. Колхоз төвү-биле ол аразы элээн ырак. Ынчалза-даа радистер Богрецов, Гараж олар суурну кыска хуусада радиожудупканнар.

Суурда бажың бүрүзү радиорепродукторлуг, иштики, даштыкы солун медээлерни тараажылар дыннап турар. Радистер суурга неделье бир удаа кээп, радиорепротукторларның чугаалап турар байдалын хынап турарлар.

М. ШИРИН-ООЛ.

Яслини ажыглалга киирер

Сүт-Хөл районнуң Алдан-Маадыр аттыг колхозтуң төвүнде уруглар яслизиниң бажыңын эрткен чылын-на тудуп дооскан болгаш анаа ажыглаары-биле 30 санныг уруглар оруннарын садып алган.

Ындыг-даа болза колхоз бөгүнге чедир яслини ажыглалга киирбээн. Моон ужурундан колхозтуң хереэжен ажыл-ишчилери чаш уругларынга чардыккаш, ажыл хүнүн үзүп турар үүл бар деп үүве колхозтуң баштаар черинге билдингир.

Н. ООРЖАК.

ШКОЛА ТЕМАЗЫНГА

Үшкү улдуңнуң түүнели

ХАЙЫРАКАН ЧЕДИ ЧЫЛ ШКОЛАЗЫНДА

Чөөп-Хемчик районнуң Хайыракан чеди чыл школазының 3-кү улдуңда өөредилгезиниң шынары 78,85 хуу болган. Бо түүнү чедишкиниг болган деп сөглээр аргажок. Бо түн башкылар коллективин улуу-биле бодандырар ужуруг. Эки өөредилгелиг класстар база бар, оларның дуржулгазын өөренип көөрү чугула. Ынчаарга эң эки чедишкиннерни бирги классчылар (баштынчы башкызы Артаева) чедип алганнар, оларның өөредилгезиниң шынары—92 хуу болган. Ол класста ылаңгыя өөреникчи Кара-Сал Билчейма шупту беш демдектерлиг өөренген.

Өөредилгезинге үүгле 4—5 демдектерлиг болгаш эки сагылга-чурумнуг өөреникчилер хөй. Оларга бирги эзлчегде өөреникчилер Даржык, Май-оол, Чылбак Ооржак, М. Валя, О. Валя, Т. Сат болгаш өөн-даа өскелер хамааржыр.

Оон-биле кады III, IV болгаш VI классторның өөредилгезиниң шынары үүгле 73—75 хуу болганын демдеглээр херек. Бо класстарның өөредилгезиниң шынарының куду болганының чылдагааннарын өөренип көргеш, сөөлгү улдуңда ол чегпестерни үзүткаар дугайында хемчег алыры чугула.

С. ДОРЖУ.

• • •

АРЫГ-БАЖЫ ЧЕДИ ЧЫЛ ШКОЛАЗЫНДА

Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажы чеди чыл школазының башкылар коллективи үшкү улдуңда өөредилге-кижизидилгелиг ажылды, ада-иелер-биле ажылды өскүдер дугайында ажылды чорудун келгеи. Ындыг болзажок, өөредилгениң шынары ниитизи-биле 85 хуу болганын ап көөрге, школаның дирекция черинден, башкылар коллективинден моон соңгаар өөредилге шынарын улам бедидер талазы-биле шыңгыы хемчеглерни алырын негеп турар.

Оон-биле кады өөредилгениң шынары эки болгулаан класстарны айтыр херек. Бирги «А», «Б» класстарның (удуртукчу башкылары М. Мөге, А. Чаш-оол) өөредилгезиниң шынары 100—100 хуу болган.

Үшкү улдуңнуң дургузунда школаның өөреникчилери ында колхозтуң ажылынга барып дузалажып, ылаңгыя № 1 сүт-бараан фермазынга баргылап, оон девискээрин каш удаа аштап ширбин, мал чиир сигенин сөөрттүп берип турганнар.

Дилги, хаван фермазынче экскурсиялап база чоруп турганнар.

Н. БУДУК-ООЛ.

Башкылар хүннерин эрттиргени

Чоокта чаа Чөөн-Хемчиктиң школаларының бүгү башкыларының хүнү болуп эрткен. Анаа районо эргелекчизи эш К. Седип илеткел кылган. 1957—58 өөредилге чылының үшкү улдуңунуң түүнелинде район школаларының өөредилге шынары 82,6 хуу азы ийги улдуңдан 2,6 хуу өскен. Элээн хөй школалар өөредилге-кижизидилгелиг ажылын экижиткеннер. Чижээ, Хорум-Даг ортумак (директору эш Биче-оол), дуржулга станциязында чеди чыл (директору эш Хөөкүй-оол) школаларының өөреникчилериниң өөредилге шынары 89 — 89,3 хуу болган. Ол ышкаш Чыраа-Бажы чеди чыл школазы (директору эш Канчыыр-оол), үрежидилге ажыл-агый станциязында эге школа (эргелекчизи эш Лаандык), Чадаана № 2 ортумак школа (директору эш Гордеев) өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарын элээн экижиткеннер.

Хөй-хөй башкылар уруглары кижизидериннге бүгү-ле күжүн салып ажылдааннар. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында чеди чыл школазында башкы эштер Агапова, Василькова, Политехина, Хорум-Даг чеди чыл школазында — эштер Ховалыг Шура, Серемза, Чыраа-Бажы чеди чыл школазында — эш Комбукай олар класстарының өөредилге шынарын 100 хуу, Чыргакы чеди чыл школазында эш Базарнова — 99 хуу хандырганнар.

Чадааның № 1, Хорум-Дагның ортумак, Чыргакы, Хөндергей чеди чыл школалары өөредилге-кижизидилгелиг ажылды эрткен чылдыындан дыка экижиткен. Өөреникчилерни күш-ажылга чаңчыктырып кижизидериннге Чадааның № 1, № 2, Чадаана сумуда ортумак, база Хөндергей чеди чыл школалары эң эки байдалды тургусканнар.

Районда хөй-хөй башкыларның эки ажылын көргеш, РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозундан Хүндүлел бижиктер-биле болгаш «Улус чырыдыышкынының шылгаракчызы» деп демдектер-биле шаңнаан. Оларның иштинде Чадаана № 2 школада эштер Ядрышникова, Синютина, № 1 ортумак школада эш Медведева, Чыргакы, Чыраа-Бажы чеди чыл школаларының директорлары эштер Сыныа, Канчыыр-оол болгаш өскелер-даа бар.

Илеткел сөөлүнде башкыларның боттывынгыр уран-чүүлдериниң көргүзүү болган. Анаа 9 школаларның башкылар коллективтери болгаш Чадаана хоорайның уруглар садының башкылары уран-чүүлге талантыларын көргүскен. Уран-чүүл көргүзүлгезинге бирги черни Чыргакы чеди чыл школазы биле Чадааның № 2 ортумак школазының башкылар коллективтери, а ийги черни Хөндергей школазының алган.

Район школаларының өөреникчилериниң дарганнап, чазап, даарап, аргын кылган чүүлдериниң делгелгези көрүкчүлерни хаара тырткан. Политехнизация талазы-биле анаа бирги черни Чадаана хоорайкын № 1, № 2 ортумак школалары биле Хөндергей чеди чыл школазы эзлээннер. Хоорайның ортумак школаларының политехниктиг өөредилгезиниң башкызы эш Коштуунуң, Хөндергей школазының эш Манчакайның эки ажылы анаа демдеглеттинген. № 1 школаның 9 — 10 класстарының өөреникчилериниң эш Борсуновскийниң удуртулгазы-биле кылган домна цехи болгаш уруглардың даарап, аргын кылган чүүлдери, база Чадаана сумунуң ортумак школазының 8 классының өөреникчилериниң чазап, дарганнап кылган чүүлдери эки түүнелдиг болган.

Ол ышкаш башкыларның боодалгаз база стол кырының теннис оюнунга маргылдаалары болгулаан.

Башкылар хүнүнге шылгараан коллективтерни болгаш тус-тус кижилерни өртектиг чүүлдер-биле шаңнагылаан.

М. СЕВЕН.

• • •

Өвүр районнуң башкылары март 26-да район төвүнге башкыларның хүнүн эртирген. Районнуң Культура бажыңын, аная хүнде ышкаш эвес кылдыр, шимеп, каастаан. Хүндүскүнүң 5 шакта районнуң колхозтарында школаларның башкылары байырлалдың идик-хевин кеткен база районнуң албан-организация черлериниң удуртукчулары бүрүн чыглып келгеш олурупкан турда, райкүүскомнуң улус өөредилгезиниң талазы-биле инспектору эш Думетей хуралды ажыткаш, хүннүн чурумун дыңнаткан соонда, бүгү делегей байдалының дугайында СЭКП райкомунуң секретары эш Решетников илеткел кылган.

Дараазында тус-тус школалар аайы-биле уран-чүүл көрүлдезиниң маргылдаазы болган, хол-биле сиилип кылган чүүлдериң болгаш уран-чүүл көрүлдезиниң талазы-биле Хандагайты ортумак школазы бирги черни эзлээн, ийги черни «Торгалыг» болгаш «Советтиг Тыванның 5 чылы» колхозтарда 7 чыл школаларының башкылар коллективтери алган, ол коллективтерни ВЛКСМ райкомунуң хүндүлүг бижиктери-биле шаңнаан.

Тус-тус уран-чүүл номерлеринге эки түүнелдерни чедип алган элээн хөй башкыларга, оларның талантызы дээш, өртектиг шаңналдарны тывыскан.

Ылаңгыя Хандагайты ортумак школазының башкылары Молоткова, Шаманова, Творовская, Солаан Базыр-оол болгаш ол школада библиотека эргелекчизи Өшкү-Саар, Торгалыг 7 чыл школазының башкылары Эма, Байырмаа, Саглы 7 чыл школазының башкызы Индир-оол, Чаа-Суур 7 чыл школазының башкызы Шарап оларның уран-чүүл талазы-биле кызымаккай чоруун аңаа илерткен.

Ындыг-даа болза, организастыг хемчеглерни четпес чорутканынан чамдык Саглы болгаш Солчур 7 чыл школаларының коллективтериниң белеткелдери четпес болуп, оларның көргүскен номерлери эвээш болгаш утка-шынар талазы-биле куду болган болгаш ойнакчыларның идик-хевин таарыштыр белеткеп албаан, чамдык башкылар ырлаар азы шүлүк чугаалазы-биле сценага үнүп келгеш, «уттуштум» дээш дедир маңнажып чоруй баар чоруктар турган.

Райкүүскомнуң культура килдизи, Россия Федерациязының культура-чырыдыышкын албан черлериниң көрүлдезиниң талазы-биле район комиссиялы район иштинге уран-чүүл болгумериниң ажылын хүн-бүрү удуртуп, чаа-чаа чүүлдерни шилип тывары болгаш ол чүүлдерни чон ортузунга нептередири негеттинип турар.

М. ДАВАА.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДА МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ

«Области масса-политиктиг ажылдың байдалының болгаш ону күштелдирер хемчеглер дугайында» 1957 чылдың августа болуп эрткен СЭКП обкомунуң пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле партиянын Улуг-Хем райкому чамдык ажылдарны кылган. 350 ажыг агитаторларны каттыштырып турар 21 агитколлективтер районда тургустунган. Янзы-бүрү темаларлыг лекцияларны болгаш илеткелдерни номчуп турар. Эрткен чылдың августан 1958 чылдың март 1-ге чедир 243 лекциялар болгаш илеткелдер номчуттунган.

Эрткен чылдарга бодаарга бо чылын партия чырыдыышкынын районда чүгээр организастаан. Агар политика өөренирниң 13 бөлгүмнери, СЭКП төөгүзүн өөренир талазы-биле 7 бөлгүмнер, 4 политшколалар, толаргай экономика өөренирниң 2 школалары болгаш районнуң удуртур ажылдакчыларының экономика школазы ажылдап турар. Ынчангаш партия чырыдыышкынының четкизинде ниитизи-биле 572 кижи хаара тырттынган. Ында пропагандистер болуп шупту 33 кижи ажылдап турар. Өөредилге чылы эгелээнден бээр пропагандистериниң семинарларын үш удаа чоруткан. «Чодураа» болгаш Жданов аттыг колхозтарда коммунистериниң политиктиг өөредилгези элээн организастыг чоруп турар.

Ындыг болза-даа партия чырыдыышкынының ажылында ам-даа улуг четпестер бар. Бөлгүмнериниң дыңнакчылары кичээлдерге келбес, моон хараазы-биле кичээлдер үстүр таварылгалар дыка хөй. Чижээлээрге, Баян-Кол суурда партия организациязының чанында политшколаның бо чылдың март 7-де болган кичээлинге 17 дыңнакчыларының үүгле 7-зи, Жданов аттыг колхозта политшколаның 7 дыңнакчыларының үүгле 3-жү кичээлге келген.

«УТКА-ның 25 чылы» совхозта партия организациязының (секретары эш Херлуг-оол) чанында агар политика бөлгүмүнүн кичээлдери февраль, март айларның дургузунда чаңгыс-даа катап болбаан. СЭКП райкомунуң чанында экономика школазының 23 дыңнакчыларының иштинден кичээл бүрүзүнге ортумаа-биле 10 хире кижи олуржуп турар болгаш март 10-да болган кичээлге үүгле 7 кижи олурушкан. Ылаңгыя дыңнакчылар Байкалов, Туганаев, Кашура, Костылев олар өөредилге чылы эгелээнден бээр чаңгыс-даа кичээлге олурушпаан, а Машуков, Калинин олар үүгле ийи кичээлге олурушкан.

Комсомол чырыдыышкынының бөлгүмнери дыка четпес ажылдап турар. «Улуг-Хая» колхозта комсомолчуларның политбөлгүмү эрткен чылдың декабрьдан бээр ажылдаваан, а «Чодураа», «Күш-ажылдың хостуу», «Х дугаар улуг хурал» колхозтарда комсомолчуларның политөөредилгезин организаставаан.

Районда 29 коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес актив социализминиң политэкономиязын бот-өөредилге-биле өөренип турар. Өөредилге чылы эгелээнден бээр олар-биле В. И. Ленинниң «Апрель тезистери», «Күүгүне болгаш революция» деп ажылдарының дугайында теоретиктиг конференцияны эртиргеи. Боордан башка консультантылар Машаадай, Серебряников, Парфенов олар бот-өөредилгелиглерби-биле консультациялар, беседалар чорутпайн келгеннер. Райкомнуң партия библиотеказының эргелекчизи эш Баир-оол, байысаакчы эш Макаров, райкүүскомнуң даргазының орлакчызы эш Байкалов партия райкомунуң чаңгыс аай партбилет секторунуң эргелекчизи эш Тараканова олар бот-өөредилгениң планын кылып албаннар. Ылаңгыя эш Тараканова социализмниң кол экономиктиг хоойлузу деп үүл дээр дугайында айтырыгга харыы берип шыдаваан.

Педагогика институдунда, юридик институдунда, партияның дээди школазында болгаш өске-даа янзы-бүрү дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде 60 хире кижи заочно өөренип турар. Элээн хөй заочниктер хамаарышкан организациялардың контроль чок чоруун ажыглап алгаш өөредилге программазын күүсетпейн турарлар. Чижээлээрге, Хайыракан школазының башкызы эш Долзатмаа 5 чыл заочник болуп келген болза-даа амдыгаа чедир ийги курсче безин шилчиваан, Арыг-Бажының школазының башкызы Памзын-оол, Ийи-Тал школазының башкызы Прида Кыргыс олар чыл иштинде үүгле 2 эртемнер дужаганнар.

Улуг-Хем районнуң партия организациязының агитас-массалыг ажылында улуг четпестер бар. «УТКА 25 чылы» совхозтуң, «Х дугаар улуг хурал» колхозтуң агитаторлары Маалы Намчыр, Блинов, Бугачев, Петкин олар боттарынга быыглаан участоктарынга мырыңай ажылдаваан. Жданов аттыг колхозтуң Чээнекте, Буурада, Кургада чурттап турар малчыннарында агитатор быыглаваан. Олар солуннар, журналдар албайн турарлар.

Районда көскү агитация дыка эренгей тургустунган. Районнуң ажылчы чоннарын, колхозчуларын оларның мурнунда турар сорулгаларны күүседиринче кыйгырып турар көскү агитация барык чок. Жданов аттыг болгаш «Улуг-Хая» колхозтарда солун витриналары, плакаттар чок. Хана солуннары, агитхуудустар ында-хаая таварылга болуп үнүп турар. Көргүзүг болгаш хүндүлел самбыраларынга колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын өй-шаанда чыртыйын турар.

Районда лекция пропагандазының кол четпес үүлү болза номчуттунуп турар лекцияларны болгаш илеткелдерни районнуң ажылчы чоннарының мурнунда турар ажыл-агый болгаш культура тургузуулакунунуң эзлчеглиг сорулгалары-биле холбаштырбайн турарында. Ажылчы чоннуң ортузунда номчуттунуп турар лекцияларның тематиказы кончуг кызыы, ылаңгыя агрономия, зоотехника талазы-биле көдээ ажыл-агый артелиниң Уставының болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң дугайында лекциялар чок.

Политиктиг болгаш эртемниг билиглер нептередириниң талазы-биле ниитилелдиң район салбырының кежигүннери 60 ажыг кижи бар, оларның аразында көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, эмчилер, башкылар кончуг эвээш. Масса-политиктиг ажылда бо улуг четпестерни чайладыр чоруқ районнуң мурнунда турар ажыл-агый сорулгаларны чедишкиннинг ниитпирлээринге идиг бээр.

Б. ТОКАРЕВ,
СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору.

Ниитиниң малын харыысалга чок ажааган Соян Балдаңны шииткен

Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң кадарчызы турган Соян Балдан дээзи ниитиниң малын харыысалга чок ажаап, колхозтуң берген сигенин ажыглавайн база малды чогуур үезинде одарже үндүрбейн тургаш, 39 баш хураганнарны, 2 улуг хойну чидиригге таварыштырганы истелгеден илерээн.

Ниитиниң өнчүзүнге хора чедирген дугайында ол херекти улус суду көргеш, Соян Балдаңны 2 чылда хосталгазын казып шииткен, чедирген когаралы 2640 рубльди оон хөрецгизинден колхозка эгидерин шиитпирлээн.

Ч. БАР-ООЛ.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының иштики информация килдизиниң 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдизиниң 3—68, чаагы килдизиниң база бухгалтериянның 3—65.

ТС—00053. Культура эргелелиниң типографиязы